NEMZETI NŐNEVELÉS.

VII. ÉVFOLYAM. 1886. OKTÓBER. VIII. FÜZET.

SIMOR-JUBILEUM.

Mialatt e sorokat írjuk, a magyarországi prímások ősi székvárosa oly fényes ünnepet ül, a melynek zajától és lelkesedésétől nemcsak a vendéglátó főpapi palota, hanem az egész ország visszhangozik Kárpátoktól Adriáig.

Simor János, biboros érsek, a magyar kath. egyház első papja, tartja pappá szenteltetésének félszázados örömünnepét.

Az ország koronás királya, a nemzet törvényhozói, kormánya, az egyetemes kath. egyház szentséges feje a római pápa, a magyar kath. egyház főpapjai, érsekek, püspökök, apáturak, a főváros közönsége, megyei és városi törvényhatóságok, iskolák és jótékony egyesületek, hatalmasok és ügyefogyottak, gazdagok és szegények egyaránt adóznak elismeréssel, hódolattal vagy a hála könyeivel annak a férfiunak, a ki félszázados papi pályafutása alatt mindenkor mint a szikla rendíthetetlen volt, mint a Libanon czédrusa magasba tört, mint az ég harmata áldást terjesztett, s a kinek az ünnepe valóban a tiszta szív, az eszményi törekvések, a törhetetlen akarat és a fáradhatatlan munkásság apotheozisa.

Mi is mint nemzeti nőnevelésünk szerény munkásai együtt ünnepelünk az ünneplőkkel s bár jókívánatainkat csak a távolból, csendben és szerényen rebegjük el, azért reméljük, hogy azok meg fognak hallgattatni, mivel tudjuk, hogy az az ügy, a mely a mienk, az ünnepelt biboros főpap jótékony gondoskodásában is az első helyek egyikét foglalja el.

LEÁNYISKOLAI NEVELÉSI RENDSZERÜNK HIBÁIRÓL.

I.

Sokan vannak, a kik a társadalmi bajoknak és az egyes egyéniségekben nyilvánuló gyarlóságok tengernyi tömegének fő, sőt egyedüli forrását csupán csak az iskolában keresik és abban föl is vélik találhatni; ezek annyira mindenhatónak hiszik az iskolát, hogy feltételezik róla, miszerint ez mindazon hibákat, bajokat, a melyek az egyéniség örökölt természetéből, a családi, állami és egyházi életnek avagy a korszellemnek hiányos voltából is származhatnak, jóvátehetni, megszüntetheti.

Az iskola pedig mindenkor csak az egyik és pedig nem is a leghatalmasabb nevelője volt az emberiségnek. Az iskola csak az egyik tényezője a közművelődésnek és ha bír is befolyással az emberi lelkek fejlődésére, az egyének jellemének képződésére és ez által a társadalom alakulására — ezen befolyása semmi esetre sem tekinthető olyan hatalmasnak, hogy más befolyások közreműködése nélkül meg tudná szüntetni az emberi társadalomban kifejlődhető gyöngeségeket, bajokat és így annyival is inkább nem vonható ezek miatt egyesegyedül felelősségre; mert lehetetlen, hogy egymaga ellensúlyozhassa és hatástalanokká tehesse azon nagyszámú, épen nem közömbösen működő tényezőket, a melyek az egyes egyéniségek kifejlődésénél számba veendők. A társadalmi bajok és az egyéniségekben nyilvánuló gyarlóságok forrása tehát nem egyedül az iskolában keresendő!

Ezen felfogás terjesztése által azonban korántsem óhajtanám sem azok véleményét megerősíteni, a kik az iskolát oly kicsinyes tényezőnek tekintik, a melyet a társadalmi élet reformjának végre-

hajtása körül számításba sem lehet venni, — sem azokét, a kik a társadalmi élet gyarlóságai miatt az iskolát a legkisebb mértékben sem akarják vádolni, azon jámbor hitben élvén, hogy iskolaügyünk oly annyira kifogástalan és tökéletes, hogy azt semmiképen sem lehet a társadalmi bajok egyik forrása gyanánt megjelölnünk.

Véleményem szerint, ha vannak a társadalomnak bajai, úgy ezek létrejöttében része lehet az iskolának is; mert kétségtelen, hogy befolyással bír az egyéniségek jellemének képződésére. Társadalmunk bajait pedig tagadnunk nem lehetvén, kérdés csak az lehet, hogy *mennyiben vádolhatjuk e miatt az iskolát, illetőleg az iskolai nevelési rendszert?*

Hogy pedig ezen kérdést helyesen megoldhassuk, mindenek előtt tisztában kell lennünk arra nézve, hogy minő jelentőséggel birhat az iskola a társadalomra nézve, azaz tudnunk kell, hogy *mit várhat az élet, a társadalom az iskolától és mit nem?*

Ha ezen kérdésre, hogy t. i. mit várhat az élet, a társadalom az iskolától, határozott és lehetőleg rövid feleletet keresünk, meglelhetjük azt a következőkben:

Az élet, a társadalom sem többet, sem kevesebbet nem követelhet, nem is várhat az iskolától, mint hogy az a reá bizott ifju nemzedéket az életre előkészítse, életrevalóvá nevelje. Előkeszíti az ifju nemzedéket az életre az esetben, ha az egyes egyénekben, a teremtő által beléjök oltott testi és lelki erőket fokozatosan fölébresztgeti s azok összhangzatos fejlődését annyira elősegíti, hogy az egyes egyéniségek erőiknek közreműködésével rendeltetésüknek tudatára ébredvén, kedvvel kezdjék meg minél előbb, és még az iskolai életen túl is szívesen folytassák az emberi élet czéljának megoldását, a folytonos öntökéletesítést.

Nem neveli az ifjuságot az iskola életrevalóvá, ha az életre való előkészítés közben helytelen nevelési intézkedések által megfosztja az egyes egyéneket az életerő virágától, az életkedvtől, a vidám kedélytől oly módon, hogy míg a szellemi erők fejlesztésén fáradozik, meggyöngíti, megrontja, aláássa a test épségét, egészségét, — hogy míg a léleknek ismeretbeli tartalmát gyűjtögetteti kimerülésig, elsatnyítja az értelmi erőket, — hogy míg bizonyos szellemi érzelmek iránt

nagyobb fogékonyságot akar a lélekben előidézni, egyoldalúvá és túlságosan ingerlékenynyé teszi a kedélyt, — hogy míg az egyes ügyességeket közli és gyakorolja, a túlhajtott és erőszakolt iskolai munkássággal elnyomja, örökre megbénítja az akaraterőt.

Ezekben röviden megadtam volna arra a kérdésre a feleletet, hogy mit várhat és mit követelhet az élet és a társadalom az iskolától, még csak azon kérdésre vonatkozó válaszszal tartozom, hogy *mit nem követelhet és mit nem várhat az iskolától az élet és a társadalom?*

Azt hinné az ember, hogy ezen kérdésre is elég volna válaszul annyi, hogy nem várhat és nem követelhet az élet és a társadalom az iskolától mást, mint hogy az ifju nemzedéket *az életre előkészítse, életrevalóvá nevelje,* azonban hogyha végig tekintünk iskoláinkon, azt kell tapasztalnunk, hogy ezek többre vállalkoznak, mint a mennyit elérhetnek; mert a *társadalom többet követel tőlük, mint azt, hogy az ifjuságot az életre előkészítsék s életrevalóvá neveljék, és az iskolák hallgatnak is ezen követelésre.*

Nemcsak egyes jelek mutatják azt, hogy az iskola hallgat az életnek és a társadalomnak ama helytelen követelésére, hogy szolgáltasson az nekik kész embereket: olyanokat, a kiknek szükségük se legyen már a maguk továbbképzésére, öntökéletesbülésre, az önművelés folytatására.

Pedig hát, hogyha józanul fogjuk föl a dolgot, az élet és a társadalom még a legmagasabb fokú *szakiskoláktól* sem várhatják el és nem követelhetik meg józanul, hogy kész, teljes műveltséggel bíró egyéneket szolgáltassanak, annyival kevésbbé az alsóbb fokuaktól; mert elvégre is minden egyes egyénnek nem az élet kezdetén, az iskolai életben kell azt a nagy feladatot megoldani, a mely az egész életre szól.

Ugyanazért a midőn arra a kérdésre akarok felelni, hogy mit nem várhat és mit nem követelhet az élet és a társadalom az iskolától, különösen hangoztatni kivánom azt, *hogy nem várhat és nem követelhet az iskolától senki sem kész embereket.*

Tisztázván azt a két kérdést, hogy mit várhat és mit követelhet az élet és a társadalom az iskolától és mit nem, — könnyű lesz

megjelölnünk azt is, hogy mennyiben tesznek eleget iskoláink, nevezetesen leányiskoláink az élet és a társadalom méltányos és jogos követelményeinek, mennyiben nem és hogy mennyiben vádolható a leányiskola is a társadalmi bajok miatt.

Az a kérdés: előkészítik-e az életre leányiskoláink növendékeiket és életrevalókká nevelik-e őket? Nem céloznak-e többet az iskola józanul felfogott feladatánál, nem akarják-e növendékeiket azon meggyőződésre vezetni, miszerint az iskola nyujtotta műveltség elégséges az egész életre?

Kezdjük meg vizsgálódásunkat azzal a kérdéssel: nem céloznak-e leányiskoláink többet az iskola józanul felfogott feladatánál; nem vezetik-e növendékeiket, ha nem is szándékosan, arra a meggyőződésre, miszerint az iskola nyujtotta míveltség elégséges az egész életre; nem hatnak e leányiskoláink nevelési működésük által oda, hogy a növendékek az életbe kilépvén az öntökéletesbítés munkáját fölöslegesnek higyjék és ahhoz magukban már se kedvet, se erőt ne érezzenek?

Akár a népiskolai, akár a polgáriskolai, akár pedig a felső leányiskolai tanterveket vegyük is szemügyre, kénytelenek leszünk bevallani, hogy azok túlságos általánosságban jelölik meg az egyes osztályok tananyagát, oly annyira, hogy miután nem rendelkezünk szigorúan *részletezett tantervekkel*, olyanokkal, melyeket illetékes atóság is helyben hagyott volna, — minden egyes iskola kényekedve szerint magyarázgatja azokat. S mi ennek a következménye? Az, hogy az egyik iskola túlliczitálgatja a másikat és mindegyik annyi ismeretet és ügyességet akar növendékeivel elsajátíttatni, a mennyit az illető iskolákban és az illető osztályokban közölni — úgy a tanítási időt, valamint a tanulók fejlettségét tekintetbe véve — képtelenség, ha nem is épen lehetetlenség. És ez nem légből kapott állítás; mert nézzük meg csak az egyes leányiskolákban a félreértett általános tantervek alapján készült, vagy használatba vett tankönyveket és az iskolai értesítőkben közölt s a végzett tananyagról szóló beszámolásokat, s látni fogjuk, hogy leányiskoláink általában véve túl lőnek a czélon, a józanul felfogott czélon. S miért? Bizonyosan azért, mivel ezt az élet és a társadalom úgy kívánja és követeli tőlük.

Nincs ismeretág, a melyet leányiskoláinktól ne követelnének és a melyet azokban oly terjedelemben ne akarnának közölni, mint mily terjedelemben arra a növendékeknek az életben esetleg szükségük is lehet; nincsen oly szellemi ügyesség, a melyet a leánykákkal el ne akarnának sajáttíttatni, akár lehet arra szükségük az életben, akár nem.

Komoly vizsgálódás után meggyőződhetünk arról, hogy az esetben, ha leányiskoláink mindazon ismereteket közlik leánynövendékeikkel, a melyek a használatban levő kézi tankönyvekben foglaltatnak és mindazon szellemi ügyességeket begyakorolják, a melyekről az értesítők említést tesznek: úgy az alsó néposztályhoz tartozó leánykák a népiskolában, a középosztályhoz tartozók a polgári iskolákban, a felső körökhöz tartozók pedig a felső leányiskolákban kiváltképen az *értelmi műveltségnek* azon magaslatára emeltetnek, a hova a nőket nem az élet elején, hanem még az élet delén sem igen juttathatná el a józanul felfogott tervszerű iskolázás és önnevelés.

Leányiskoláink növendékeiket értelmi műveltség dolgában nem az életre előkészíteni akarják csupán, hanem tökéletesen el is akarják velük az értelmi műveltségnek azon magaslatát éretni, a melynél tovább emelkedniök nem igen lehetne a folytonosan tartó önképzés mellett sem. Tanulnak a mi leánynövendékeink mindenből, mindent!

S mi a vége ennek a sok tanulásnak? Egy nagy csalódás! Kiiskolázott leányaink sokat tanultak és igen keveset tudnak; de azért él bennük az a meggyőződés, hogy az iskolából kilépve, tanulniok már nem kell, nem is lehet; mert a mi megtanulható volt, azt abból a sok és nagy könyvből úgy is megtanulták eléggé, hiszen erről tanuskodnak bizonyítványaik is. Kiiskolázott leánykáink megcsömörlöttek a sok tanulás közben a tanulástól s egyoldalú, félszeg műveltségükkel kérkedve nem érezik sem szükségét, sem lehetőségét annak, hogy magukat az iskolai életen túl is tökéletesíteni lehetne és kellene.

Az élet és a társadalom azon helytelen követelésére hallgató leányiskoláink, hogy kész értelmi műveltséggel bíró nőket szolgáltas-

sanak — míg ezen helytelen követelésnek eleget akarnak tenni — elhanyagolják az iskola józanul felfogott czélját: csak tanítanak és nem nevelnek és e miatt nem is készíthetik elő növendékeiket az életre, de megrontják bennök az életerőt, életkedvet, életrevalóságot. Ebben áll leányiskolai nevelési rendszerünk első és főhibája — a többi ennek úgyszólván csak a természetes következménye.

A képtelenül sokat tanítani akaró leányiskola nevelési rendszerének második hibája abban áll, hogy az iskola, míg a szellem fejlesztésén fáradozik, megrontja, aláássa a növendékek testi épségét és egészségét.

Ámde nem csupa feltevés, nem tisztán ráfogás-e ez az állítás? Sajnos, nem kell valami sokáig vizsgálódnunk, hogy állításunk igazságáról meggyőződhessünk. Tekintsünk csak be akármelyik leányiskolába a tanév elején és a tanév végén és hasonlítsuk össze a növendékek külsejét, testi állapotát a nagy szünidő után és a nagy szünidő előtt? És vizsgáljuk meg csak, hogy mi különbség van a testi jólétet, épséget és erőteljességet tekintve a polgári és felső leányiskolák 10—14 éves növendékei meg az oly serdülő leányok között, a kik nem ülnek naponkint 5—6 óra hosszat az iskolák padjain és a kik nem kénytelenek ezen iskolai órákon túl is még két-három óráig görnyedezni a könyvek, füzetek, kézimunkák meg a nem is istenadta zongorák mellett. És hogy ha ezen vizsgálat alkalmával saját szemeinkkel látni nem tudnánk vagy nem akarnánk, úgy csak kérdezzük meg az orvosokat, hogy minek tulajdonítják ők azt a szomorú jelenséget, miszerint az úgynevezett közép- és felső néposztály női között oly rohamosan terjed a testi elgyöngülés és az ezzel járó testi bajok sokféle neme, faja? és tudjuk meg tőlük azt is, hogy mi lehet az oka annak, hogy iskolázó leánykáink nagy részéből kivész az életerő, életkedv, még minekelőtte az isten igazában kifejlődhetett volna és hogy végre honnan van az, hogy a valódi vidám, mély kedélylyel biró nők száma egyre fogy; de szaporodnak a családi élet boldogságának fölépítésére képtelen szeszélyes hölgyek?

Legjelesebb orvosaink már évek óta hangoztatják, hogy mai nevelési rendszerünk nemcsak hogy elhanyagolja a testet, hanem

egyenesen annak elgyöngítésére és megrontására tör és megfosztja az ifju nemzedéket az életerőtől, életkedvtől, az életrevalóságtól.

Igaz ugyan, hogy az orvosok ezen vádja nem csupán az iskolát érinti; sújtja ez a családot, és az államot egyiránt. Azonban bármily erősen kikelnek is orvosok és nem orvosok a testi nevelést elhanyagoló család, iskola és az állam ellen, alig-alig mutatkozik e tekintetben némi javulás.

A családok nagyobb részében, a vagyonosokat és a műveltebbeket sem véve ki, még csak érzék is hiányozni látszik arra nézve, hogy gyermekeik testi nevelésére is gondot fordítsanak.

Számtalan családban a gyermekek oly lakásokban nevekednek, hogy szintén lehetetlen, hogy egészségesek és épek lehessenek; még a jó módúaknál és a művelteknél is rendszerint azt a szobát jelelik ki a gyermekek számára, a melyet semmi másra nem használhatnának — szalonnak bizonyára nem. A ruházat és a táplálék is a butorzatokkal együtt csak ritka helyen felel meg a testi neveléstan szabályainak. Csuda-e azért, hogy a gyermekek mielőtt az iskolába kerülnének, testileg megromlanak, nem elég erősek, nem egészségesek.

A hatóságok sem törődnek a leendő polgároknak testi jólétével. Közegészségügyi rendőrségünk nyugodtsága, tétlensége rendszerint csak akkor szűnik meg, ha már halomra halnak a gyermekek és ekkor is mit tesz? bezárja az iskolákat — hinteti a carbolsavas port; hogy bezáratná, mielőtt a veszedelem beáll, hogy az egészségtelen lakásokat, mielőtt bérházakat megnyittatni engedne: egészségügyi szempontból is megvizsgáltatná, arról szó sincs. Még kevésbbé gondoskodik közegészségügyi rendőrségünk arról, hogy a nagy városokban oly kertek és szabad terek alkottassanak, a melyekben a gyermekek, serdülő ifjak erkölcsiségük veszedelme nélkül üdülést kereshessenek és találhassanak. Még csak annyit sem tesz meg, hogy az iskolai épületek emelése alkalmával hallassa szavát, éreztesse hatalmát a testi nevelés érdekében. Hogy a börtönök, kaszárnyák, kórházak, korcsmák megfelelnek-e a közegészségügy kívánalmainak, arra van gondjuk; de hogy az iskolai épületek e tekintetben kifogástalanok legyenek, azzal nem sokat törődnek. Hol

vannak a nagy udvarral és kertekkel bíró iskolák épen városainkban, a hol a gyermek, ha az iskolai épület körül nem juthat egy kis játszó helyhez, másutt ilyent nem talál, s a falak között kell elcsenevésznie.

A miként a család és a hatóságok nem sokat törődnek a növendékek testi épségével, a testi neveléssel, — ép úgy nem gondol ezzel az iskola sem, még a leányiskola sem.

Törődik is a minden áron tanítani akaró leányiskola azzal, hogy a testileg úgy is gyönge gyermekeknek nem tanácsos egy halomban 4—5 óráig az iskolában ülni; mert e miatt az amúgy is satnya testi szervezet a végső veszedelemre juthat. — Egész nyugalommal hozzálát főfeladatául elismert teendőjéhez s az egyik tantárgy után a másikkal gyötri a tanító a pihenéshez alig-alig jutható gyermeket. Nyelvtan után számtant, számtan után természettant, természettan után valamifajta idegen nyelvtant, ez után pedig földrajzot tanúlnak a sokhelyt czélszerűtlen padokban ülő, rossz fűtéssel, helytelen világítással bíró, szellőztetésre nem alkalmas termekben hervadozó szegény leányiskolai növendékek s legfeljebb csak tíz percznyi szünetet tarthatnak óraközökben! De nem is lehet ez másként, hisz annyi a tanulni való, hogy még az ily testet tönkre tevő munka mellett is kérdés, hogy befejezhetik-e az előirt tananyagot év végéig, kivált az esetben, ha az illető szaktanárok saját szakmájuk iránt viseltetett teljes feltékenységgel bővítgetnek is azon évről-évre.

A délelőtt így elmulik a nagy tanítás és a szörnyűséges tanulás között! Következik a délután — talán a test gondozására szánt délután? Ne higyje azt senki! Hogyan is lehetne erre a mindenekfölött tanításra hivatott iskolák mellett gondolni. A délutánokon pl. azért nem megy a felső leányiskolai növendék iskolába, hogy otthon a feladatokat elkészíthesse, zongorázni tanulhasson stb. Örülhet az a gyermek leányka, ha késő este nyugodt lelkiismerettel lefekhetik ágyába és hogyha álmában is nem az a gondolat gyötri, hogy másnap szégyenkezve kell majd bevallania, hogy a német, franczia és az angol nyelvtani leczkék miatt nem készülhetett el a magyar nyelvtani feladat.

És nem sokkal különben áll a dolog még a népiskolákban sem; csak az a szerencse, hogy ezekben nem tanítják annyi évig a szegény leánykákat.

Szegény leánykák! bizony szegények; mert megfosztják őket testi épségüktől és egészségüktől — és életrevalóságuktól, életkedvüktől, éléterejüktől és adnak nekik ezekért cserébe egy csomó grammatikai, földrajzi, történelmi, számtani stb. ismeretet, egy kis rajzbeli, idegen nyelvbeli, zenebeli, kézimunkabeli kétes értékű ügyességet.

Ámde szegényeknek nevezhetők azok a férfiak is, a kiknek az ily agyontanított nők közül kell feleséget választaniok és szerencsétlenek lesznek azok a gyermekek is, a kik oly anyáktól származnak, kiket az iskola nevelési rendszere megfosztott testi épségüktől, egészségüktől.

Mert ne higyje ám senki sem, hogy mivel leányiskoláink növendékei míg iskolába járnak, nem halnak halomra az agyontanításnak miatta, — tehát csupa mesebeszéd a legjelesebb orvosok vádja.

Az iskola helytelen nevelési rendszere nem egyszerre, szemlátomást ássa alá és teszi tönkre növendékeinek testi épségét és egészségét, hanem lassankint és észrevétlenül. Orozva lopja el az életerőt a huzamosan és erőszakosan folytatott szellemi megerőltetés. Csak később, midőn már iskolába sem jár a leányka, mutatkoznak azok a testi gyengeségek, melyeknek magva akkor hintetett a testbe, a midőn az iskolai portól és a szénsavtól beszennyezett levegőnek beszívását, a czélszerűtlen padokon való órákig tartó gubbasztást, a helytelen és elégtelen világítás mellett való szemerőltetést, a czélszerűtlen szellőztetés és fűtés miatt veszélyesen ható iskolai levegőnek belégzését még csak megsínyleni sem látszott az erőteljes fejlődésnek induló testi szervezet.

Ezért, ha az élet és a társadalom azt hangoztatja felénk, hogy több gondot fordítsunk iskoláinkban a testi nevelésre; mert a testi nevelés elhanyagolásából számtalan baj fakad at az egyesekre, a családra és a társadalomra nézve, úgy hallgassuk meg e felénk hangzó szózatot. Zörgessünk mindenütt és zaklassunk mindenkit

mindaddig, míg czélszerűen épült és tökéletesen berendezett leányiskoláink nem lesznek, míg minden egyes leányiskolának nem lesz oly tágas kertje, udvara, hol szellemet és testet üdítő testgyakorlatokat tarthatunk növendékeinkkel s míg teljesen meg nem szűnik a társadalomnak az a kórságos kívánsága, hogy az iskola lehetetlenséget végezzen és kész értelmi műveltséggel bíró növendéket szolgáltasson az életnek.

Péterfy Sándor.

FÁY ANDRÁS MINT PEDAGÓGUS.*

(Második közlemény.)

II.

Fáynak második, tisztán a neveléssel foglalkozó munkája az 1840-ben, illetőleg (külön könyvben) az 1841-ben megjelent «*Nőnevelés*». Ennek és a «*Probatétel*»-nek közzététele közt meglehetős hosszú idő, 24 év folyt le. Ha Fáy gondolatvilágában és írói működésében oly jelentékeny helyet jelöltünk ki a nevelési elvek tisztázásának: hogyan lehet az, hogy Fáy, a kiválólag pedagógiai író, egy negyedszázadon át nem forgatja pedagógusi tollát? Ez ellenvető kérdésre, legalább érintőleg, már előbbi czikkünkben megadtuk a feleletet, midőn azt mondtuk, hogy Fáy, szépirodalmi műveinek nagy részében is, neveléstani elveit igyekszik terjeszteni, népszerűsíteni. Igy mindjárt az 1818-ban megjelent «*Különös végrendelet*» című novellájában ott találjuk «*Nőnevelés*»-ének alapgondolatait. Csörgey tanácsos végrendeletében meghagyja fiának, hogy oly nőt válaszszon, ki vagy szép legyen, a nélkül, hogy hiú volna; vagy gazdag, a nélkül, hogy gőgösködnék; vagy tudós, a nélkül, hogy azt fitogtatná. A mese fonalán a leányvilág gyarlóságait rajzolja. Csörgey tanácsos végrendelete azután e hibák javítására is megteszi az első kezdeményezést; a tanácsos tízezer forintot hágy egy *nőnevelő-intézetre*, oly kikötéssel, «hogy abban, eltérve legtöbb ily intézetünktől, hímzésen, zongora- és gitár-pengetésen, tánczon, divatos öltözködésen, hajfodrozáson s franczia tört petyegésen kívül a leánykákat főkép arra tanítsák, miként lehessenek idővel *jó nők, háziasszonyok* és *anyák*». A tanácsos még ugyanily összeget hagy a férfinem nevelésének javítására is. — «*Meséi*»-ben (1820) és «*Ujabb meséi*»-

* Az első közleményt l. a VII. füzetben 291—301 l.

ben (1825. és 1828.), melyeket általában felnőtt honfitársai oktatására írt, nem egy foglalkozik a tulajdonképi gyermeknevelléssel is. Igy pl. az «Intézeti hirdetmény» című̈ben a magán leánynevelő-intézetek gyarlóságait gúnyolja; a «Nőnevelés» című̈ben arra tanít, hogy a természet az anyát jelölte ki gyermeke első nevelőjeül; a «Nevelő bagoly» s a «Macska és a pudli» című̈ben a nevelés gyakorlatias voltát sürgeti. — Az «*Érzelgés és világfolyása*» című elbeszélésében (1824.) a «*Próbatétel*» egyik szakaszát illusztrálja, hogy az érzelgés mily sok keserű csalódásnak teszi ki az embert az életben. — S mennyi a pedagógiai anyag az első magyar társadalmi regényben, a «*Bélteki ház*»-ban! (1832.) Ennek főbb személyeiben épen azt akarja szemléltetni az író, mivé teszi az embereket a különböző irányú nevelés. Közbeszőve számos, bővebben vagy rövidebben kifejtett pedagógiai értekezést találunk, mint pl. a házi és iskolai nevelésről, a történet okszerű tanításáról, a leánynevelő intézetek fogyatkozásairól, a nőnevelés sarkalatos elveiről, az önmunkásságra való szoktatásról stb.

Ha figyelmesen át meg átolvassuk Fáy tulajdonképi nevelési munkáit s azután sorba veszszük szépirodalmi műveit: ez utóbbiakban minden lépten jó ismerősökkel találkozunk. A nevelésre vonatkozó gondolatait gyakran ugyanazon kifejezésekkel is előadta itt és ott. Figyelemmel kisérhetjük sokszor eszméi fejlődését, tervei bővülését. Látjuk szétszórtan azt, mit később rendszeres műben egyesített; vagy élő alakon részletesen kirajzolva azt, mit elméleti munkájában előbb tudományosan adott elő. Látjuk, hogy a nevelési eszmék mindig ott zsonganak lelkében; látjuk egészben a derék hazafi törekvését egy hosszú, munkás életen át: Magyarország szebb jövőjének megteremtését első sorban a nevelés reformjaival kezdeni meg.

A nevelés reformálásában pedig a legelső lépésnek tartotta a nőnevelés fejlesztését. A jelen század közepe táján (s még később is) nagyon gyarló lábon állt hazánkban a leánynevelés ügye. Nyilvános iskoláink voltak ugyan, városon úgy mint falun, a leánynövendékek számára; de ezekben a tanítás nem emelkedett magasabbra az elemi iskola körénél, s ezen a fokon is sokkal elhanyagoltabb volt a

fiúkénál. A nők magasabb képzésére, a minő a közép- és felsőbbrendű családok gyermekeit megilleti, nem volt egyéb intézmény, mint néhány *mutatós*, de semmi belértékkel nem biró magánnevelőintézet, vagy a házi nevelés, melyben a tanítás idegen szellemű külföldi nevelőnőkre volt bizva. Fáy belátta, hogy művelt társadalom, minden józan haladásnak ez első alapfeltétele, csak úgy jöhet létre nálunk, ha a magyar nők a középosztálytól kezdve fölfelé, rendeltetésüknek megfelelő s az azon rendű férfiakéval lehetőleg egyenlő műveltséget nyernek. Ez eszme mellett izgat a «*Nőnevelés*» című munkájában, melylyel a hazai reform épületéhez épen az alapkövet óhajtja letenni. Azt hiszi, hogy hazánk boldoggá s nagygyá nevelés által lehet, s legelsőbben is a nők és anyák nevelése által, a kik a jövő nemzedékre, első hatásaikkal, üdvöt vagy átkot áraszthatnak. Szerinte a népnevelésnek is a nőnevelés az alapja; ezért előbbvalónak tartja a nőnevelésügy rendezését a népnevelésénél is. A 30-as években hazánkban megindult reformmunkákat nem tartja czélravezetőknek, ha a dolgot nem az alapnál, a nevelésügy javításánál kezdjük. Mit fog érni, így gondolkozik, a büntetőtörvénykönyv, melynek kidolgozására az 1840-i országgyűlés bizottságot küldött ki, ha kellő nevelés által nem javítjuk az erkölcsöket? Mit fognak érni e nélkül a legutóbbi (1832/6-i s 1840-i) országgyűléseknek a magyar nyelv és nemzetiség ügyében hozott határozatai? «Leszünk-e mindaddig magyarok, míg nőinknek rangosabb, vagyonosabb legnagyobb része idegen nemzetű nevelőnőktől neveltetve, nem ízleli azt, mi hazai, házi nyelvűl idegent fogad, idegen nyelven társalkodik, a műveltséget idegen szokások követésében keresi, honja hiányait, a helyett, hogy pótolgatni igyekeznék azokat, szivesen veszi ürügynek arra, hogy magát a hazája iránti némely kötelességek alól feloldottnak tekintse.»

E munkájában nem csupán a kor színvonalán álló leánynevelő-intézetek létesítését sürgeti az iró, hanem könyvének első, legnagyobb részében azon elveket fejtegeti, a melyek szerint óhajtja intéztetni a közép- és felsőbbrendű családok leányainak nevelését. Előre kijelenti, hogy nem rendszeres munkát ír; nem akar új nevelési rendszereket feltalálni s kimerítni a nőnem egész nevelési körét,

hanem emlékeztetni egyes hiányokra s javításukat sürgetni. Nem elméleti tételekből indúl ki, hanem a gyakorlati czélt, a *nőnem rendeltetését* tartja szeme előtt fejtegetéseiben. Nem is theoretikus nevelők számára ír, hanem az atyáknak, anyáknak, lelkes nevelőnőknek. A hazai élet megfigyelése képezi javaslatainak alapját. «Mert a ki magyar életre kíván hatni, javaslatinál magyar földön, magyar éghajlat alatt, földiei közt járjon, és ne üvegházi növényekkel kínálgassa a jó magyar hazát.»

Mindenekelőtt a korabeli leánynevelés általános irányát rójja meg. A nőnem nevelésének végképi elhanyagolásánál még rosszabbnak tartja a ferde irányú nevelést, a milyen a korabeli. Az ő kora a nőt nem becsüli eléggé; Fáy emelni akarja a nőnemet, s azon érdemet és becsültetést sürgeti neki megadatni, mely fenséges rendeltetésénél fogva illeti. A nőbecsülés alatt, azt mondja, alig értenek egyebet, mint hitvány társalgási udvariasságot. E ferde felfogás eredetét XIV. Lajos idejébe viszi vissza, midőn az úgynevezett franczia galantéria lehizelgé a nőnemet előbbi méltósága trónjáról. «Ennek zsarnoki divatainál fogva gyermekes, gyakran mesterséges kiváltságokat engedünk a szép nemnek; például: mosolyogva, enyelegve, bohóságokkal, tréfákkal, mindennel mulattatjuk, csak komoly, valódi tárgyakkal nem; — — hogy mulatozásra a szép gyermekkel több időnk maradjon, vagy testét-lelkét varázs kiskorúságából ki ne rántsuk: szivesek vagyunk őt nemét illető kötelességei alól is fölmenti. Kényáldozatot, kötelességnek viendőt, alig merünk tőle követelni.» Ő ellenben *önérzetes* nőket kiván neveltetni, lelkes magyar nőt, ki nem külső bájaiért, hanem erényeiért kiván becsültetni; ki az ifjúban nem a jó tánczost, mulattatót, hanem a lelkes, a jóért, szépért, nagyért lángoló magyar ifjat becsülendi. Mily lelkessé birná alkotni a nőnem, részvételével, javallásával vagy kárhoztatásával a honnak fiait!»

Mennyire összhangzók e szavak a 40-es évek általános törekvéseivel! Fáy a nők rosszúl felfogott arisztokratikus helyzete helyett munkás demokráczíát sürget közöttük. De azért jelen, most már demokratikusnak nevezett korunkra is nem találók-e némi részben Fáynak megrovó szavai?

E bevezető gondolatok után áttér tulajdonképi tárgyára, hogy *milyenné neveljük a magyar nőt?* Mint a «Próbatétel»-ben, úgy itt is a boldogság fogalmából indúl ki. A nőnemnek, mint általában minden embernek, hivatása az, hogy boldog legyen és boldogítson. E hivatás betöltéséhez leginkább a nevelés adja meg neki az eszközöket. Hogy tehát a nő boldog legyen és boldogíthasson, erre nézve szükséges: 1. *a sorsával való megelégedés;* 2. hogy *ismerje rendeltetését s kész szívvel teljesítse ebből folyó kötelességeit.* E rendeltetésnek Fáy öt ágát különbözteti meg, u. m. *a női, anyai, háztartási, polgári* és *társas életi rendeltetést.*

1. E felosztás fonalán haladva, először is a *nőnek sorsával megelégedését* fejtegeti. A leánygyermek biztosan nem tudhatja, mi sors vár reá. «Jövendő férjének jelleme, sorsa, polgári és vagyoni állása, stb. határozzák el nagy részben egykori sorsát.» (V. ö. Bélteky ház I. 70. l. 1832-i kiadás.) Tehát a leányt oly *jellemi hajlékonysággal* kell nevelni, hogy magát előre nem látható helyzetébe könnyen bele találhassa. Szoktatni kell olykori sanyaruságokhoz, nélkülözésekhez. Nem helyes, ha az anyák leányaik minden túlzott kívánságát beteljesítik, úgy gondolkozva, hogy: «Ki tudja, mi sors vár szegény lánykára? Hadd élje legalább most világát, míg módja van benne.» Hazánkban a boldogtalan házasságok nagy részét *a női hajlékonyság hiánya* okozza. A fiatal nő a leánykorában megszokott örömöket, mulatságokat keresi férje házánál is, s ha a férjtől ezen kívánságok teljesítése nem telik, vége a családi boldogságnak. Ezt tartja a nálunk oly gyakori nőtlenség egyik okának. Azonban a lelki hajlékonyság a férfinál is illő és szükséges; de a nőnemnél épen mellőzhetetlen. A női hajlékonyságon nem a hindosztáni nők szolgalelkűségét érti, «hanem azon asszonyi kedves lágyságot, engedékenységet, mely a nőnemnek érzelmi biztos tapintatánál fogva annyi bájt kölcsönöz, s ezen bájnál fogva annyi hatalmat vív ki számára, mennyit nem birna kivívni jogok egyenlősége, testi erő, fegyver s bármi külső hatalom.» A nő, ezen hajlékonyságával megelőzheti, súlyos körülmények közt, a családi élet fölbontását, az elválást.

Mindezeket bátran aláírhatjuk s ma is irányadóknak tarthatjuk a nőnevelésben; de kissé szűkkeblűnek s mai nézeteinkkel nem

egyezőnek kell tartanunk Fáy azon állítását, hogy a nőt némely családi viszonyokban nem illetik meg a férfival hasonló jogok. Ma e korlátozást csak ott tartjuk észszerűnek, hol a nő, kellő míveltség hiánya miatt, férjénél szellemileg sokkal kisebbkorú; a mívelt nőt (s e míveltséghez nem szükséges széleskörű tudományosság) a család kormányzásában a férjjel teljesen egyenjogúnak tekintjük manapság; természetesen úgy, hogy a családot érdeklő lényegesebb dolgokban való határozás a két egyenlő jogú fél kölcsönös megegyezéséből eredjen.

2. Áttér a nőnek, rendeltetéséből folyó *kötelességeire*. Hibául rója fel, hogy nálunk a leánynevelés czéljául inkább azt tűzik: olyanná képezni a leányt, hogy férjhez mehessen, hogy úgynevezett szerencséjét ügyes legyen kivívni magának, mint arra, hogy férjhezmenetele után a maga kötelességeinek megfelelhessen.

Hála Istennek, polgári- és felsőbb leányiskoláink ma már ezt a szempontot is figyelemre méltatják; de azért Fáynak e tárgyról való fejtegetései sok részben mai viszonyainknak is elevenjére tapintanak mind az iskolai nevelést, mind a családi életet illetőleg.

A nevelés föladatául tűzi ki Fáy, hogy némi részben szoktatás s általában a női hivatás magasztos voltának mutogatása által ébreszszünk korán kedvet a növendékekben leendő kötelességeik teljesítése iránt. A női hivatás magasztos voltát, költői vonásokkal, így rajzolja egy helyt: «Kezdetben a világ hegy vala, de tüzet hányó, folyam, de árral romboló, tenger, de vészháborús, homok-kopár, fű és virág nélkül; s ím teremteték a nő, s gyönyörű tájfestmény lőn a világ, kiesen zöldellő orom a hegy, szelíd folyású a folyam, tükörsima a tenger és nyájas virány a kopár! — — Csakhogy a nőnemnek értenie, érzenie, akarnia, betöltenie kell ezen szép hivatás körét, kötelességeit.» Következik a részletezés:

a) A női viszony és kötelesség. A fiatal nőnek előre tudnia kell mily fontos lépés, isteni s emberi legszentebb intézmény, a házasság, s hogy «kölcsönös türelem, kölcsönös engedelmesség első feltétele a házassági életnek». A kölcsönös hűség tágítása borús korjelensége az újabb időnek. «Szükség erősen lelkébe vésni a leendő nőnek, némi borzalmat is támasztva benne, hogy a házassági elválások»

különélések legtöbbnyire gyalázkodással, becsület és jó hírnév csonkulásával járnak s többnyire sírjai a szív nyugalmának s azzal járó világi boldogságnak.»

b) *Az anyai viszony és kötelesség.* A kellő nevelés hiánya az oka, hogy vannak nagy számmal anyák, kik egészségi fogyatkozásuk nélkül is idegen dajka emlőjére adják gyermekeiket; továbbá, hogy a leendő anya igen kevés oktatást kap arra nézve, hogy majd «mikép vigyázzon élte legfontosabb, legkétesebb körülményeiben maga és gyermeke egészségére s a gyermek első éveiben az annyira fontos erkölcsi behatásokra». Különösnek tartja, hogy míg az idegen világrészeket s ezek állatait minden iskolában tanítják, addig elmellőzik a bennünket legközelebbről érdeklő legfontosabb útmutatásokat. — Továbbá szól a cselédségnek a kis gyermekekre való mételyező hatásáról, s áldásnak tartja, kivált szegényebb sorsú családokra nézve, a *kisdedóvó intézeteket.* Erősen kikél az idegen nevelőnők választásában való hanyagság ellen; ezek némelyike nemcsak a nemzeti érzést fojtja el a növendékben, hanem erkölcsiségére is gyakran rontó hatást gyakorol. (V. ö. Bélteky ház, I. 90.) Megrójja, hogy a szülék sokszor csupa enyelgésből elámítják a gyermekeket; hogy a gyermekek táplálását nem intézik bizonyos szabályok szerint; hogy a szülők iránti kegyeletet sokszor magok a szülők oltják ki gyermekeikből; az az uj divat is, hogy a gyermekek szülőiket tegezik, ártalmára van ennek a kegyeletnek.

A női és anyai kötelességek Fáy szerint olyszerűek, hogy azokra «nagy részben, vagy kirekesztőleg» csak az anya oktathatja négy szemközt gyermekét; továbbá oly olvasókönyv megírását sürgeti, melyet a fiatal nő, házassága első éveiben vehetne elő e czélra olvasmányul. De azt hiszszük, hogy e viszonyok erkölcsi s egészségtani oldalát is épen az iskolának kötelessége, a kellő korlátok közt, fejtegetni az érettebb leánynövendékek előtt. Nem rendszeresen, hanem olvasmányokhoz, életrajzokhoz, más részt a természetrajzi stb. oktatáshoz ügyesen hozzá szőve. A szülők legtöbbször elhanyagolják, s az iskola nagyobb súlylyal s alaposabban is teheti. S ha ez áll, ebből következik, hogy felsőbb fokú leányiskolákban, ide számítva a polg. leányiskolákat is, *szükségszerű*, hogy a tanítószemély-

zetben legyenek nemcsak általában nőtanítók, hanem lehetőleg férjes vagy özvegy nők is, mert ilynemű s a nőkre nézve oly fontos oktatást kellő súlylyal csak ilyenek adhatnak növendékeiknek.

c) *A háztartási viszony és kötelesség.* Ennek teljesítésére kedv és hozzáértés szükséges; amazt korai szoktatás, emezt gyakorlat által szerezheti meg a gyermek. Nyomatékkal sürgeti, hogy a tanítónőképző intézetek s felsőbb fokú leányiskolák mellé majort (kis mintagazdaságot) állítsanak. — Nagy baj nálunk, hogy a *józanúl való költés* tanítását, az élettudománynak ezt a főczikkelyét, a házi és iskolai nevelésben, sőt könyveikben is elhanyagolják. — Élénk színekkel rajzolja képét a *rendetlen háziasszonynak;* kikél a folytonos *mulatság-vágy,* mint a kor jellemző betegsége ellen; ajánlja a *házi ipar* felkarolását legalább némely háztartási czikkek előállítására; megrójja azon balfelfogásunkat, hogy előítélettel kerüljük az elméleti szabályokat a gazdasszonykodási dolgokban.

d) *A polgári viszony és kötelesség.* E szakaszban a magyar nyelv és nemzetiség ápolását, — e czélból s a nevelésügy fejlesztésére is, *nőegyesületek* alapítását sürgeti Fáy. Ugyanazon gondolatokat fejti ki, melyeket Vörösmarty az «Úri hölgyhöz» czímü ódájában oly megrázólog tolmácsolt. (V. ö. még Fáynak «A külföldiek» czímű vígjátékával; «Búzavirágok és kalászok» I. 125. lap). — E tekintetben sokat haladtunk egy félszázad óta; de vannak még most is oly régi származású főúri, s oly újabb keletű vagyonos családaink, melyekben a nőnem s annak nevelése még mindig nem oly magyaros szellemű, a milyennek lenni kellene. Megrójja aztán az író a férfinemet, mely némely darabos, nyers, izetlen és gyöngédtelen nemzeti szokásokhoz való ragaszkodásával nem kissé gátolja nőinknek, e gyöngéd nemnek, a nemzetihez való simulását. A nemzeti tánczot ficzamító figurákkal járják, társalgásuk hangja nem eléggé hódol a mívelt izlésnek, még az irodalmi viták tónusa is nagyon személyeskedő és gyalázkodó stb. Viszonyainkra is ráillik azok ellen kikelése, kik családjukban, nevelésben, előtérbe állitják az *idegen nyelvet* a nemzeti rovására. «Ám tudja nőnemünk, főkép a rangosabb, Európa mívelt nyelveit, barátkozzék annak mívéltségével, de ne nemzetiségünk rovására tegye azt; mert ez hálátlanság mellett ép oly nevetséges

hiúság, mint lepkéé fogna lenni, ha madárnak kivánna tekintetni azért, mert színes, — de csak hártya-szárnyat kapott hernyóságra.»

e) *A nő a társaságos életben.* Társalgásban, beszédben legyen a nő gyengéd, illedelmes, szelid, nyájas; a férfias nőt mindenki kerüli. A fejkötő nem oldja fel a nőt azon korlátok, tartózkodások alól, melyek a hajadont kötik. A nő a tiszta erkölcsnek ne csak látszatával, hanem valódi tulajdonaival bírjon. Becsülje az emberiség kegyeleteit, pietásait; * különösen a nőket illeti azok megőrzése; a vallás, az öreg kor, király, nemzet, felsőbbség, rokoni, baráti szeretet legyenek szentek és sértetlenek előtte. Századunk egyik fő mételyének a kegyeletek kiveszését tekinti. Kárhoztatja a múlt század bölcseletét, mely sok jót kétségbe vont, megdöntött, a nélkül, hogy ezt valamivel pótolta volna. — Más szóval a kizárólagos hasznossági elv, az ész rideg tanának az emberies érzeletek fölé emelése, a gyarló ember önérzetének túltengése, a szerénységnek az elbizakodottság által való kiszorítása az, melyre, mint századunk rossz szellemére, irónk itt rámutat, mely irány ellen egyéb munkáiban is sokat küzd, s melynek rosszalását halljuk ma is gyakran azoktól, kik az emberi mívelődés jelen irányát bölcselő szemmel nézve, korunk emberiebbé lételét sürgetik.

Életből vett vonásokkal rajzolja továbbá e szakaszban a *míveletlen, az álmívelt, a túlmívelt* és a *valódi mívelt asszony* jól talált jellemképét. Majd lelkökre köti a vagyonos családbeli anyáknak és nevelőnőknek, hogy a *rang és gazdagság hiúságát*, mely inkább megvan a nő-, mint a férfinemben, a leánynövendékeknél különös figyelem tárgyává tegyék és jó irányba tereljék. Mérsékelni óhajtja azon rossz szokást, mely szerint a leányt, mint eladó porté-

* A *kegyelet* szót, mint maga mondja, Fáy honosította meg nyelvünkben. Két ízben értekezést is irt e tárgyról s miuduntalan rátér nevelési és egyéb munkáiban. A fogalmat igy határozza meg a Halmay családban (I. 50.): «A kegyelet mások iránti némely kötelességeinknek azon érzete, melynélfogva tudjuk, hogy ha azokat teljesítni elmulasztjuk, érte biró elébe nem hurczolnak s nem büntetnek bennünket, mert azokkal polgári törvények szerint, szorosan nem tartozunk; de mégis érezzük szivünkben, hogy azokat teljesítenünk, gyakorolnunk, emberi nemes kötelezteténk».

kával szoktunk tenni, untalan hordják tánczvigalmakba, összejövetelekre. Beszél a magasba kapaszkodás ellen, ajánlja a természetességet a magaviseletben, szerénységet a *ruházkodásban.* «Több jellem fekszik — ugymond — az öltözkedésben, mint első pillanatra vélhetnők. A tarka-barka, kiáltó színű, össze nem illő öltözet fonák izlésnek és szelességnek, a sors feletti gazdag köntös pazar hajlamnak, a divatkergető öltözet könnyelműségnek, a pongyola és csintalan öltözködés vagy pórias, vagy mételyes léleknek, a szerény, egyszerű, összeillő öltözkedési mód pedig tiszta, ártatlan, jó izlésű és józan fogalmú jellemnek jelenségei.»

Végre, mint a «Próbatétel»-ben, úgy itt is hathatósan ajánlja a *testi nevelést,* a test edzését házi foglalatosságok és testgyakorlat által. Csak ép testü nő lehet erős nemzedék anyjává. A házasság kötésénél különben ezt a szempontot mind a két nemet illetőleg figyelem tárgyává tétetni óhajtja. — A szülők és nevelők barátkoztassák meg a növendéklányokat avval a gondolattal, hogy az örökös párta, főkép erények mellett, nem gyalázó és nem boldogtalanság.

Szükséges, hogy a föntebb elősorolt kötelességeket az anyák és nevelőintézetek megismertessék a leányokkal. S ezeken kívül a leányok tanulják a nevelőintézetben mindazon ismereteket, melyek a két nemmel közösek. Csakhogy Fáy *nem tudományos nevelést* óhajt a nőnek, hanem olyat, mely józan elmét, ép itélőtehetséget, meg nem vesztegetett érzelmet, finom, mívelt tapintatot képez; olyat, melyben az *ész és szív* képzése párhuzamosan és kellő arányban van vezetve. (V. ö. Bélt. ház. I. 31. lap.)

Láthatjuk ezekből, hogy Fáy a leánynevelés főczéljának azt tekintette, hogy a leány idővel jó családanyává lehessen. Azt hisszük, ma is ezt kell főczélnak tekintenünk, s nagyon mellékesnek s csak kivételes esetekben kitűzendőnek azt a czélt, hogy a leányok szakpályákra képeztessenek s ez által maguknak a családi élettől független, önálló helyzetet nyerjenek.

Eddig tart e könyvecske elméleti része. A következőkben az iró arról szól, mily úton valósítható meg a magyar nőknek általa itt ajánlott nevelése. A házi nevelést csak nagy vagyonú családoknál tartja kivihetőnek; a korabeli magán nevelőintézeteket pedig

sokkal gyarlóbbaknak ismeri, mintsem hogy rájok óhajtaná bizni a közép- és felsőbbrendű családok leányainak nevelését. (V. ö. Bélt. ház, I. 108.) Azt javasolja tehát, hogy *országos költségen alapítsanak nálunk közintézeteket a leányok felsőbb kiképzésére.* Ez intézetekre vonatkozó terve, nagy vonásokban, a következő:

1. Mindenekelőtt felállítandó az ország fővárosában egy *nevelőnőket képző intézet,* s mellette, mint gyakorló iskolája, egy *országos nőnevelő intézet* 4 éves folyammal.

2. Egyelőre elegendő volna a vidéken, a 4 kerület fővárosában, egy-egy *kerületi nőnevelő intézetet* létesíteni. Ezek költségeit országos kivetés mellett az illető kerületek viseljék. Tanítószemélyzetük az országos nevelőnőképző-intézet végzett növendékeiből álljon.

3. Az országosan létesített nőnevelőintézetek mellett szabad lenne ilyféle magánintézeteket is felállítani; de bennök csak oly nők működhetnének, kik a központi képzőintézetből kerültek ki, vagy ebben megvizsgáltattak.

4. Minden nőnevelőintézet mellett lenni kell a külvárosban egy *majornak,* hol a növendékek hetenként legalább kétszer a gazdasszonyi foglalkozásokban oktatást és gyakorlatot nyerjenek.

5. A nőnevelés ügyét egy országos választmány s országos kerületi nőnevelőbizottságok vezessék.

A képzőintézet tanítási tárgyait nem részletezi, hanem elősorolja egyenként azokat, melyeket a leánynevelő intézetekben óhajt taníttatni. Jórészt ugyanazok ezek, melyek mostani polg. és felsőbb leányiskoláink tanítási terveiben benfoglaltatnak. De nincs benne Fáy tervében az algebra és geometria, nincs az angol nyelv, s a franciát is csak megszorítással tartja szükségesnek. Ellenben benne van már a nálunk csak legujabban felkarolt egészségtan, a tornatanítás s erősen hangsúlyozva a háztartási gyakorlatok. Aranytanácsokat ád a tanításmódot illetőleg, s a tárgyak terjedelmére nézve főelve az, hogy *keveset, de jót.* Fáy nem annyira tudós nőket kiván neveltetni, mint inkább olyanokat, kik az élet gyakorlati feladatait megoldani képesek. — Ez a szempont jórészt feltalálható mostani felsőbbfokú leányiskoláink tanítási terveiben is; csak a kiviteltől függ, hogy az elméleti, vagy a gyakorlati irányra fektetik-e

a fősúlyt a tanításban. — Hathatósan sürgeti még az író czélszerű *olvasókönyveknek* hivatott erők által való készítését s *ifjusági könyvtárak* gondos összeállítását.

Fáy terve, hogy hazánkban *állami* leánynevelőintézetek állíttassanak fel, a 40-es évek politikai küzdelmei közt nem valósúlhatott meg. De azért a lelkes hazafi nem hagy fel kedvelt tervével. Ha országosan nem lehetett, most már *társadalmi úton* javallja fölállíttatni a tervezett intézeteket. Erre a fölszólítást 1846-ban tette közzé az «Életképek» czímű lapban. Tervén nem sokat módosít, csak szűkebbre vonja. Most már megelégszik egyelőre a fővárosban felállítandó nevelőnőképzővel s a vele összekötött leánynevelőintézettel; a kerületi leányiskolát nem érinti. Részletes költségvetés alapján kiszámítja, hogy az említett két intézetre 150,000 frt alaptőke lenne szükséges. Ezt társadalmi úton kellene összeteremteni. Az intézet örökös alapító tagjai (magánosok, családok, testületek, városok, megyék, kerületek) egyenkint 4000 frttal járulnának a tőkéhez s joguk volna a képzőintézetben egy növendéket folytonosan taníttatni a maguk számára; lennének továbbá ideiglenes alapítók évi 300 frttal s megfelelő jogokkal; végre részvényesek és adakozók. — Mennyire kitünik itt is Fáy gyakorlati észjárása! Nem számít a csupán «nagylelkű» adakozókra, hanem az adományt a kilátásba helyezett némi haszon reményével köti össze.

Egyébként az «Életképek» két czikkében sokat újra elmond az író azokból, miket a «Nőnevelés»-ben fejtegetett. De haladást is látunk ez értekezésében. Igy már itt nem csupán a nemesség, hanem az előkelőbb polgárság számára is tervezi a felsőbbfokú leányiskolákat. Vázolja itt továbbá a képzőintézet tanítási tervét is, melyről a «Nőnevelés»-ben nem szólott. Érdekes, hogy a képzőintézetben a főbb tárgyakat két férfi- és két nőtanító által kivánja taníttatni, körvonalozván mindegyiknek tanítási tárgyait. Sürgeti itt is a *gyakorlati irányt* a tanításban s többek közt igy szól: «A nőnek nem tudós kiképzés szükséges, sőt ez rendeltetésével némileg ellentétben áll; hanem oly ismeretek gyűjtése, melyeknek a világi életben, maga körében és műveltebb társalgásban, fitogtatás nélkül hasznukat veheti, s mik értelme, jelleme, kedélye és erkölcsisége

kiképzésére irányozvák. Ebből önként következik, hogy a nő számára sem oly terjedelemben, sem oly elvont magasságban nem szükség tanítani az élettudományokat, mint a férfi-nem számára, melynek azokra több ideje van, s melynek életpályáihoz tartozik a tudós nyomozgatás és a tudományok előbbrevitele is.» Másutt meg a nőnek háztartási viszonyára vonatkozó kiképeztetését sürgetvén, ezt mondja: «Előbb meg kell élnünk, mielőtt az élet felsőbb feladatainak áldozhatnánk. A megélhetés még a vagyonosabb házaknál is gonddal és józan számítással jár, s ezekben a nőnek félsegítségnek szükség lennie, ha nem többnek.» Arany igazságok, melyeknek hangoztatása, nőnevelésügyünk mai rendszerét tekintve, épen nem lehet még most sem fölösleges!

Fáynak a leánynevelés ügyében a társadalomhoz való fordúlása sem vezetett sikerhez; de ide vonatkozó fejtegetéseinek, sürgetéseinek, a nevelési eszmék fejlődésére kétségkívül jó hatással kellett lenniök.... Több mint egy negyedszázadnak kellett még eltelni, míg az ige testté lett. De azt az időt Fáynk már nem érhette meg Simeonként. — Hogy tervei nem légből kapott, hanem szükség követelte tervek voltak, megmutatta a következés. Mindaz, a mi e téren a legújabban történt, a lényeget illetőleg a Fáy terveivel összhangzólag történt. Midőn Eötvös báró 1869-ben népnevelésügyünk rendezéséhez hozzáfogván, elhanyagolt nőnevelésünket is fejleszteni kezdette, első lépése volt országos tanítóképző-intézetek felállitása; majd 1875-ben felállíttatott Pesten a felsőbb tanítónőképző-intézet, mellette legújabban egy nőnevelőintézet (felsőbb leányiskolai tanítási tervvel), s a budapesti felsőbb leányiskola mellett a hasonlófokú állami leányiskolák a vidéken is egyre szaporodnak. Sőt Fáy tervei leánynevelésünk mostani állapotán is túlmennek. Azt az elvét, hogy a felsőbbfokú leányiskolákban nők kezébe kell adni a tanítást és nevelést, még maig sem látjuk valósulva sem polgári, sem felsőbb leányiskoláinkban. A major felállítása a tanítónőképző-intézetek és felsőbbfokú leányiskolák mellett, ma is jórészt kegyes óhajtás tárgya. Általában az a gyakorlatias irány, melyet Fáy sürget, ma is még mindig megerősödésre vár leánynevelésünk rendszerében.

Fáy iránt tisztelettel és hálával tartozik mindenki, a ki

hazánkban a nőnevelés ügyét fontosnak tartja. De hálánkat csak úgy róhatjuk le emléke iránt, ha életrevaló eszméit valósítani törekszünk. A mit a nőnevelésről írt, mindabban még ma is kevés a meghaladott álláspont. Legfölebb az évült el könyvéből, a mi a rendi alkotmányra s hazánk 1848 előtti viszonyaira vonatkozik. A sürgetett gyakorlatias irány, a fejtegetett józan életelvek ma is okulásul szolgálhatnak. «Nőnevelés» című könyvét, a mint az «Életképek»-ben megjelent értekezéséből sejthető, vezérkönyvnek is szánta a nevelőnőket képző intézet számára. Kétségkívül még ma is sok termékenyítő gondolatot meríthetnek e könyvből mindazok, kik iskolában vagy magán úton nőneveléssel foglalkoznak. És nemcsak a hivatalos, hanem a természetes nevelők, a szülők is. Ilynemű munkáknak ha bővében volnánk is, a mint hogy nem vagyunk, még akkor is helyén volna, hogy Fáynak e tárgyról való józan nézetei minél szélesebb körben terjesztessenek manapság is közöttünk. Valóban nagy nyereségnek tartanám, ha Fáynak a nőnevelésről írt könyve, tán némi rövidítésekkel, újabban kinyomatnék s a közönség kezébé kerülhetne. Az író érdemei iránt nagy elismerés, nevelésügyünkre nagy haszon lenne, ha e könyvecske, a megírása óta számban annyira megnövekedett s az ily eszmék befogadására is képesebbé lett magyar olvasóközönség kezébe kerülhetne második, kiadásában.

Komáromy Lajos.

A MÉRTAN TANÍTÁSA AZ ÁLLAMI FELSŐBB LEÁNYISKOLÁKBAN.

(Első közlemény.)

A mértan tanítása az állami felsőbb leányiskolákban meglehetős szűk korlátok közé van szorítva, még pedig nem annyira a tananyag korlátoltsága, mint inkább az idő rövidsége és a heti óraszám csekély volta miatt. A közoktatási miniszterium által 1883. augusztus 11-én, 26386. szám alatt kiadott tanterv értelmében a mértan tanítása az állami felsőbb leányiskolákban az alsó három osztályra van megszabva; de nem önállóan, hanem a számtani tanítással kapcsolatban. Az I. osztályban heti 3 óra, a II. és III. osztályban csak heti 2—2 óra esik e két tárgyra; a IV. osztályban pedig már csak tisztán a betűszámtan tanítandó. Hogy a mértannak ily csekély heti óraszám mellett rövidséget kell szenvednie, nem szorúl bizonyítgatásra. Utóvégre mégis csak a számtan tanítására kell a fősúlyt fektetni, már pedig heti 2 órában számtant is meg mértant is tanítani, az majdnem lehetetlen, különösen, ha figyelembe veszszük még azt is, hogy ünnepek s más előforduló akadályok miatt, néhány óra el is vész.

A közoktatási miniszteriumnak 1885. augusztus hó 25-én, 32561. sz. a. az állami felsőbb leányiskolák számára kiadott új szervezete némileg segíteni akart a dolgon, a mennyiben a mértannak eddigi három évi tanfolyamát négy évi tanfolyamra terjesztette ki. s a mennyiségtani órákat a II. és III. osztályban egygyel-egygyel szaporította. S ezzel tagadhatlanul javított is a helyzeten; de a tananyag osztályonkénti beosztására nézve a szervezetben kifejezett nézettel egyet nem érthetek; mert míg a II. és III. osztályban alig ölel fel valamit, addig a IV. osztályban heti 2 óra (számtanra és

mértanra) mellett az egész tömör mértant óhajtja befejeztetni. Én úgy vagyok meggyőződve, hogy a mértani tananyagot sokkal arányosabban és czélszerűbben lehetett volna beosztani úgy, hogy mindenik osztályra egyforma terjedelmű tananyag eshetett volna.

Nem szándékom jelen alkalommal a tananyag terjedelmét s beosztását vizsgálat s fejtegetés tárgyává tenni, czélom csupán az, hogy az olvasó figyelmét nehány oly dologra irányozzam, melyeket a mértani oktatásnál tapasztalataim nyomán hasznosaknak vélek. Ezek a következők: 1. A mathematikai bebizonyítások megszorítandók. 2. A mértan tanítása szemléleten alapuljon. 3. Semmit se mondjunk előre, ha az a tanítás közben föllelhető, kideríthető. 4. A fősúly az idomok megismerésére, a szerkesztésekre és a számításokra fektetendő. 5. Az oktatás a leányok természetéhez és felfogásához alkalmazkodjék.

Szóljunk e tételek mindenikéről külön-külön. Azt mondottuk az 1. pont alatt, hogy «*A mathematikai bebizonyítások megszorítandók.*» Ehhez mindenekelőtt szükséges, hogy nem szabad oly iskolai könyveket a felsőbb leányiskolákban használni, melyeket másnemű intézetek felső osztályaiba járó fiuk számára írtak, a melyek fölötte tudományosan és szisztematikusan vannak szerkesztve és a melyek szigorú mathematikai megfejtéseket és bebizonyításokat követelnek.

A felsőbb leányiskolába lépő növendékek nem voltak oly fokban a mértani oktatásra előkészítve, hogy ők szigoruan mathematikai bizonyításokon alapuló előadásokat sikerrel hallgathatnának és az ily alapon előadott mértani tanításból a kellő sikert mutathatnák fel. A tanárra nézve mindenesetre kényelmesebb, ha olyan iskolai kézi könyvet használ, mely szerint lapról-lapra haladhat s melyben sorban vannak: előrebocsátás, állítás, bebizonyítás, megfordítás stb.; de nem így a tanulóra nézve, a ki még a legprimitívebb mértani fogalmakkal sem rendelkezik. Az ily tanítás, mely szigorúan a könyvhez ragaszkodik, tulajdonképen nem is tanítás, mert azt a növendék maga is megteheti, hogy a könyvet szórúlszóra betanulja; ha pedig valahol káros a szajkómódra való tanulás, úgy az kétségtelenül legkárosabb a mennyiségtan, illetve a mértan

tanításánál. Különösen a leányok oktatásánál kell a mechanikai betanulást kerülni, mert nekik az efélére amúgy is nagy a hajlandóságuk. De meg nem is akarunk mi tudósokat nevelni és képezni a felsőbb leányiskolai növendékekből, hanem értelmes, komolyan gondolkodó nőket; ehhez pedig szigorú mathematikai bizonyításokon alapuló és írt mértani könyvek ugyancsak nem szükségesek. Azért oly könyveket válaszszunk, melyek itt-ott mathematikai bebizonyításokat is tartalmaznak ugyan, de a dolgot egészben véve inkább gyakorlati oldaláról mutatják be, fejtegetik és tárgyalják.

Ne higyjük azt, hogy 10—14 éves leányok nagyon érdeklődnének holmi magasabb mathematikai bebizonyítási módszerek iránt, sőt hozzá teszem, hogy a hasonló korú fiukkal sem vagyunk különben.

Nem akarom ezzel azt állítani, hogy egyes mathematikai bizonyítások épen nem érdekelnék a leánynövendékeket, s hogy e bizonyításokat meg nem értenék; sőt okvetlenül szükséges is egyes könnyebb bebizonyításokat tárgyalni, a milyenek: a háromszög szögeinek összege; a külszög egyenlősége az átellenben fekvő két belszöggel; az egyenlőségi, hasonlósági és összeillőségi esetek; a pithagorási tantétel, a körről szóló néhány nevezetesebb eset stb.; de semmi esetre sem szabad az egész mértani oktatásnak módszerét a szigorú mathematikai bizonyításokra alapítani. Ennek inkább a szemléleten kell alapulnia; még ha csupán kiválogatott tehetségű növendékekkel volna dolgunk, akkor sem volna szabad tisztán tudományos mértani előadást tartanunk.

Ezek után a mértani oktatásnak a tanmenete, a tárgyalások következő beosztása szerint látszik legczélszerűbbnek: *a)* A legfontosabb testek szemléleti tárgyalása; azok határlapjainak, éleinek és szögeinek meghatározása. *b)* A vonalak, szögek, háromszögek első része, négyszögek és azok szerkesztése. *c)* A háromszögek második része, a sokszögek, a kör, ellipszis és parabola; a területszámítás. *d)* Végre a stereometria és a már tárgyaltak folytonos ismétlése.

Nagyon sokszor halljuk hangoztatni, hogy különösen a leányokat kell a logikai gondolkodásra szoktatni. Ez minden esetre igaz. Csak az a kérdés most, vajjon a tudományos út-e az egyedüli, mely

e czélhoz vezet? Erre határozottan nem-mel kell felelnem. Én csak akkor vagyok hajlandó a mathematikai tudományoknak e hatást tulajdonítani, ha azok az emlékező tehetséget meg nem terhelik, a fogalmakat össze nem zavarják; hanem értelmességre és gondolkodásra vezetnek és tanítanak. Fődolog tehát, hogy érdekeltséget keltsenek a növendékekben a tárgy iránt, hogy a gondolkodó tehetséget élesítsék, s hogy a többi tantárgyakkal szoros összhangzatban legyenek; a mint minden más tárgy tanításának is csak ez lehet a közvetlen czélja. Nem a tantárgy képzi a növendékeket, hanem mindaz, a mi igaz és a mit helyesen felfognak a tanulók. A dolog tehát a módszeren fordúl meg. A helyes módszernek pedig a felsőbb lányiskolai mértani oktatásnál a szemléleten kell alapulnia.

Ugyanezt mondtuk ki fentebb a 2. pont alatt a következő szavakkal: «*a mértani oktatás a szemléleten alapuljon.*» Kétségtelen, hogy az értelem fokozására és erősbítésére a legbiztosabb út a szemlélet, s a mértan erre valóban elegendő anyagot és módot is szolgáltat; csakhogy nem szabad a tanárnak kényelmesnek lennie, s e módot ki kell aknáznia. Igy péld. ne rösteljük a kúp palástját, az összeillő háromszögeket stb. ollóval papirból kivágni, hiszen ezt maga Pestalozzi is így tette. A fölület számításánál használjuk a koczkát, hasábot, kúpot, gúlát (papirból vagy fából) stb., ezek mind megannyi szép példák a szemléleti oktatásra. És ha a mértan szemléleti oktatása nem is terjeszkedhetik ki annyira, mint pl. a számtané, s csak a síkmértan és azonkívül néhány testnek szemléleti tárgyalására szorítkozik, mégis azt tartom, hogy ez ép oly érdekes, mint bármely más tantárgynak akármelyik ága. Azok talán, a kik ellenségei a szemléleti oktatásnak, azt fogják mondani, hogy az ilyen oktatás növendékre, tanárra nézve egyaránt nagyon unalmas. Én ép az ellenkező nézeten vagyok s tapasztalataim, melyeket növendékeimen szereztem, csak megerősítettek e nézetemben. Minden elméleti okoskodásnál és bizonyításnál jobban leköti a figyelmet, ha például szemléletileg bizonyítom be, hogy a háromszög szögeinek összege $2\,R = 180°$-al egyenlő; ha papirból kivágok egy háromszöget, de úgy, hogy csúcsait, illetve szögeit az alapvonal középpontja köré lehessen összpontosítani, s ott világosan látják a növendékek, hogy

e három szög együttvéve egy egyenes szöget, vagyis 2 R-t, azaz 180°-ot alkot.

A szemléleti módszer egyik fősegédeszközének tartom a sok mérést és rajzolást is. Nem is hinnők, hogy mily kevés fogalommal bir némely felnőtt leány is a kiterjedésről. Nemcsak hogy valamely hengeridom palástjának a nagyságát nem birják megbecsülni, hanem péld. az asztal hosszúságáról és szélességéről, a szoba magasságáról sincs határozott fogalmuk; ez pedig fontos dolog az életben is. Azért már a mértani tanítás kezdetén kell a leányokat egyes dolgok megbecsülésére és megmérésére szoktatni. Miért ne gyakorolnók az ítéletnek ezen fontos, összehasonlító képző erejét a mértani mérésben és kecsülésben, ha az oly könnyen keresztül vihető? Mily örömmel fognak hozzá a leányok a mérésekhez és mily szorgalommal végzik azt. Később már annyi jártassággal birnak, hogy szabad szemmel képesek két szög vagy vonal nagyságának egyenlőségét megítélni.

Igazi szerencse, hogy a leányok oly hamar felejtik azt, a mit nem értenek; de annál nagyobb baj az a pedagógiára, sőt az egész nevelésre, hogy gyakran oly sok érthetetlen dolgot nyújtanak a növendékeknek. Bizony némely leánynak a feje szinte meg van zavarva ilyen érthetetlen és megémészthetetlen mértani dolgoktól; pedig a mértannál nem volna szabad ennek előfordulnia, mert a mértan a szemlélet valódi iskolája. Még a legnehezebb mértani tételeket is lehet szemléleti úton bebizonyítani, ilyen nehéz tétel az: hogy a gömb felülete 4-szer akkora, mint a gömb legnagyobb körének a területe. Pickel kitünő methodikai mértani könyvében ezen tételt szemléletileg úgy bizonyítja be, hogy vesz egy viaszkos fonalat és e fonalat a földgömb legnagyobb körének középpontja körül addig tekergeti, míg a körfelület teljesen nincsen befödve, ugyan ily módon az előbbi fonalra még egy más fonalat is rá tekerget. Ezen két fonál a sarktól kezdve a félgömb felülete körül gombolyítva, a félgömböt teljesen födni fogja.

Épen így mérjük a kör kerületét és az átmérőt valamely vizes palaczk segítségével és ezen kettőnek összehasonlítása adja a Ludolf-féle számot, vagyis π-t. A kör területét pedig úgy számítjuk ki, hogy a kör felületét számtalan sok háromszögre bontjuk, és ha kiszámít-

juk e háromszögek felületét, akkor ezek összeadása által megvan a kör területe, honnét a kör területének kiszámítására szolgáló formula is könnyen levezethető. Hogy egyenlő alapvonallal és magassággal biró gúla és hasáb közt azon nevezetes tétel áll, miszerint a gúla mindig egyenlő a hasáb harmadrészével, úgy bizonyítjuk be, hogy mind a kettőt bádogból készíttetjük és aztán a gúlát megtöltjük vízzel, tapasztaljuk, hogy a gúlát háromszor kell megtölteni és a hasábba beleönteni, mig az teljesen meg lesz töltve. Ha a körszelvényt meg akárjuk mutatni, akkor nem kell egyebet tenni, mint a kúpot papirral körülvenni, e papirt az oldal hosszában átmetszvén és kiterítvén, megvan a körszelvény. A pithagorási tantételt is lehet szemléletileg bebizonyítani. Ha oly derékszögű háromszöget rajzolunk, melynek oldalai 3, 4 és 5 cm.-rel egyenlők; s ez oldalakra ép oly nagyságú négyzeteket szerkesztünk és azokat ugyanannyi kisebb négyzetre osztjuk, akkor kiviláglik, hogy az egyiken 9, a másikon 16, a harmadikon 25 ily egyenlő kis négyzet keletkezik; azaz: $9+16=25$. Vagy ha egy egyenszárú derékszögű háromszög oldalai fölé négyzeteket szerkesztünk és a befogók fölé alakított négyzeteket egy, az átfogó fölé alakított négyzetet pedig két átló által összeillő háromszögekre osztjuk, úgy itt is kiviláglik, hogy az átfogó fölé alakított négyzet egyenlő a két befogó fölé alakított négyzetek összegével. Ép így lehet szemléletileg bebizonyítani, hogy egy derékszögű egyenlő oldalú négyszög átlójának a négyzete mindig egyenlő a két mellette fekvő oldal négyzeteinek összegével; hiszen jelen esetben az átló nem más, mint egy egyenszárú derékszögű háromszögnek az átfogója, erről pedig már fent bebizonyítottuk, hogy annak a négyzete mindig egyenlő a két befogó négyzeteinek összegével. Ilyen és hasonló tételekhez lehet még másokat is csatolni s biztosak lehetünk benne, hogy a leányok ezt figyelmesen fogják hallgatni és nagy szorgalommal tanulni.

Nagy fontossággal bír pl. a következő kérdések szemléleti tárgyalása: Hány egyenes vonal húzható 2, 3, 4, 5 stb. pont között? Két pont között csak egy. Felrajzolok 3 pontot, akkor mindegyik ponttól a másikig lehet egy vonalat húzni, azaz $3\times2=6$; de két vonal mindig egy vonalba esik, az 1 ponttól a 2-ig és viszont

2-től az 1-ig, nemkülönben 3-tól 1-ig és viszont 1-től 3-ig, továbbá 2-től 3-ig és 3-tól 2-ig; tehát csak a fele marad meg, azaz: $\frac{3\times2}{2}=3$. A négy pontnál lehet négyszer egyik ponttól a többi 3 ponthoz vonalat húzni, azaz; $4\times3=12$; de itt is kettő-kettő összeesik, tehát: $\frac{4\times3}{2}=6$. A tíz pontnál: $\frac{10+9}{2}=45$; a húsz pontnál: $\frac{20+19}{2}=190$. stb. És vajjon ez úton nem jutunk-e az ismert formulához: $\frac{n(n-1)}{2}$? És vajjon ez út nem elég érdekes-e és nem elég hasznos-e a gondolkodásra nézve és vajjon nem válnak-e ilyképen eljárva a megtalált igazságok vérré a növendékekben? Én azt mondom: minden bizonnyal.

Harmadszor azt állítottuk, hogy: «*Semmit se mondjunk előre, ha az a tanítás közben föllelhető!*» Ne mondjuk előre, hogy péld. a koczkán levő három kiterjedés egymással egyenlő, hanem méressük meg. Ne mondjuk továbbá, hogy a koczkának oldallapjai egymással egyenlők, hanem vágjuk ki az egyiket papirból és mérjük meg a többit is vele; így kézzelfoghatólag meggyőződhetünk róla, hogy azok egymással egyenlők. Ne így tegyük fel a kérdést, hogy: ha egy derékszögű négyszögnek a hosszusága 15 cm., szélessége 9 cm., mily nagy a területe? Hanem mondjuk: hogy valamely asztal felső részét posztóval kell bevonni, mennyi posztó szükségeltetik hozzá? Akkor ne kezdjük meg mindjárt a mérést, hanem először becsüljük meg az asztal felső részének a nagyságát és csak azután méregessünk és számolgassunk. A hasonló háromszögek tárgyalásánál ne adjuk meg a viszonyokat, hanem kerestessük azokat és pedig úgy, hogy a kisebb háromszög oldalait a nagyobb háromszög oldalaira átviszszük.

Hát valamely négyzetnek a területét hogy határozzuk meg? Semmi esetre sem mondjuk meg előre a szabályt, hanem úgy, hogy először felosztjuk az alapvonalat péld. 4 egyenlő részre, és aztán húzzuk az osztási vonalakat a magassággal párhuzamosan, mi által 4 derékszögű négyszöget kapunk; ezután a magasságot is 4 egyenlő részre osztjuk és itt is meghúzzuk az osztási vonalakat az alapvonallal párhuzamosan. Ez által 16 kis négyzet keletkezik. Hogy kaptuk ezt? Felosztottuk az alapvonalat 4 és a magasságot is szintén 4 egyenlő részre, tehát $4\times4=16$. Ha tehát a négyzet oldala 4 cm.-rel

volt egyenlő, akkor kapunk $4 \times 4 = 16$ cm.^{2}-t. Ezután rögtön lehet az egyenközény területét is ugyanily módon és eredménynyel meghatározni, t. i. az alapvonalt szorozva a magassággal. De hogy áll a dolog a dülénynél? Itt rendesen hamis feleletet kapunk, t. i. hogy az egyik oldalt kell a másikkal megszorozni ép úgy, mint a négyzetnél (hiszen ennél is az oldalok mind egymással egyerlők). Nem jól cselekednénk, ha a növendékeket rögtön kijavítanók; hanem előhozzuk, hogy már ismerjük a derékszögű négyszög területének kiszámítási módját. Hát nem lehet-e a dülényt derékszögű négyszöggé átváltoztatni? De hogyan? Megteszszük az átváltoztatást és kérdezzük, hogy mi történt itt? Két kis háromszög keletkezett, mely teljesen egyenlő egymással. Ha tehát az egyik oldalról egy ilyen háromszög elvitetett, de a másik oldalon, ép oly nagyságú háromszög hozzá adatott: a nagyság ugyanaz maradt. De milyen idom keletkezett ezen átváltoztatás által? Gyakran azt a feleletet kapjuk, hogy: négyzet. Miért nem lehet négyzet? Mert a függélyes vonal rövidebb, mint a vízszintes, tehát egy derékszögű négyszög keletkezett; ennek az alapvonala egyenlő a dülény alapvonalával, a magasság pedig a dülény magasságával; tehát a dülénynél is a felület egyenlő: az alapvonal szorozva a magassággal. Ugyan ilyképen számítjuk ki a dülénydednek a területét is. A ferdeszögű egyenközény területének kiszámításánál mit kell tennünk? Csak a magasságot kell meghúzni. Hát mit nem kell tennünk? Nem kell a ferdeszögű egyenközényt derékszögű egyenközénynyé átváltoztatni. Mit mondhatunk tehát minden egyenközény területének kiszámításáról? Hogy azt úgy találjuk meg, ha az alapvonalat megszorozzuk a magassággal.

Ép így számíttatjuk ki a ferdény területét a növendékek által. Mindenekelőtt a ferdényt derékszögű egyenközénynyé kell átváltoztatni. Ebben az egyenközényben a magasság megint az alapvonalon álló merőleges vonal: azonban az alapvonala már nem egyenlő a ferdény alapvonalával, mert az az alsó egyenközű (alapvonal) vonalnál kisebb, de nagyobb a felső egyenközű vonalnál. Mérjük meg ezeket a vonalakat! Mit találtunk? Hogy a felső vonal volt pl. 5 cm., az alsó pedig 7 cm. hosszú, az egyenközényé pedig 6 cm. Hasonlít-

suk össze e három számot! Látjuk, hogy $\frac{7+5}{2}=6$. Igy jövünk a középvonal fogalmára, melyet először megszerkesztünk, később csak kiszámíttatunk. És ebből kifolyólag levezetjük a férdény területének kiszámítására szolgáló formulát is, t. i.: $F=\frac{G+g}{2}h=$ a középvonal szorozva a magassággal. Ép így hagyjuk kitalálni a növendékekkel a háromszög területét is, t. i.: $F=\frac{G+h}{2}=\frac{G}{2}\times h=G\times\frac{h}{2}$; vagyis az alapvonal szorozva a félmagassággal. Erre pedig úgy jövünk, ha valamely papirból készült egyenközényt átlója irányában két egyenlő részre metszünk, akkor e két háromszög egymásra fektetve, egymással teljesen egyenlő lesz, s így mindegyik háromszög mind nagyságra, mind területre nézve, az egyenközény felével azonos és egyenlő. Ugyanilyképen határozzuk meg a kör területét is, t. i. felbontjuk azt háromszögekre és kiszámítjuk e háromszögek területét (de miután ezek egymással egyenlők, nem szükséges valamennyit, hanem csak az egyik háromszöget kiszámítani: hiszen úgy oszthatjuk be a kört, hogy ezek mind egymással egyenlők legyenek), ezeket összeadva, kapjuk a kör területét (e háromszögek összeadásánál látjuk, hogy ezek alapvonalainak összege nem más, mint a kör kerülete; a magasság pedig valamennyinél egyenlő a kör sugarával), s egyúttal az ismert formulát $=\frac{P+r}{2}$ ($P=$ a kör kerülete, $r=$ a kör sugara); de $P=2r\pi$, ezt helyettesítve, lesz $\frac{2r\pi.r}{2}=r.r.\pi=r^2\pi$. Továbbá ne mondjuk, hogy valamely húr közepén felállított függélyes vonal a kör középpontján megy keresztül, hanem keresztessük szerkesztés által a kör középpontját és azután kérdezzük: hogyan találjuk meg a kör középpontját?

(Trencsén.) GÚTA JÓZSEF.

TANÍTÓNŐK A NÉMETORSZÁGI FELSŐBB LEÁNYISKOLÁKBAN.

Nemcsak nálunk, Németországban is jóideje tart már s olykor elkeseredetten foly a vita a fölött, hogy milyen hely illeti meg a tanítónőket az iskolai oktatásban és nevelésben. Az egyik fél megengedi ugyan, hogy lányiskolákban sikerrel munkálkodhatnak, de a fiúiskoláktól minden áron távol akarja őket tartani; a másik fél azt mondja, hogy tanítónők egyáltalában csak az alsó fokú iskolákban alkalmazhatók, még pedig fiú- és leányiskolákban egyaránt; van olyan párt is — s nem ez épen a legcsendesebb — a mely a közoktatás tág birodalmában a tanítónőknek csak egy kis zugot hajlandó átengedni: az elemi lányiskolák alsó osztályait. Ezekkel a pörlekedő felekkel szemben mindinkább terjed, erősödik és hódít a szakférfiak ama kis csoportjának nézete, hogy *a nőnevelésben az oroszlánrész a tanítónőket illeti meg, még pedig a leányiskoláknak nemcsak alsó, hanem legmagasabb fokain is egyaránt.* E csoport azt a kérdést, hogy az elemi fiúiskolák alsó osztályaiban is tanítónők alkalmaztassanak-e vagy sem, nem tekinti elvi kérdésnek, a melyet általános szempontok szerint lehetne és kellene eldönteni: e fölött döntsenek a helyi körülmények és jogosult érdekek.

Ismeretes dolog, hogy a tanítónők nemcsak mi nálunk, hanem Németországban sem foglalják el a magasabb fokú leányiskolákban azt a helyet, a melyet a nőnevelés javára el kellene foglalniok. Szám szerint és aránylag kevesen vannak alkalmazva s alkalmazásuk sem igen terjed többre, mint az óraközökben és a férfitanítók órái alatt gyakorolt felügyeletre meg egy-két tantárgynak szükségből való tanítására az alsó osztályokban. A mi bajaink szellőztetésére és megbírálására nem érzem magam hivatottnak — talán még nem is érke-

zett el ennek az ideje — hanem a t. szerkesztő úr engedelmével elmondok e helyett egyet-mást a «Zeitschrift für weibliche Bildung» ez évi augusztusi füzete nyomán arról, hogy miképen áll a dolog Németországban. Örömmel teszem ezt, s azt hiszem, hogy a folyóirat legtöbb olvasójának is örömet szerzek vele, mivel azt látom, hogy a hatalmas szomszéd birodalomban is növekszik a tanítónők barátainak száma s a tanítónők jó szolgálatait kezdik olyan elismeréssel jutalmazni, a milyenre nálunk még — noha ép úgy megérdemelnék tán — a tanítónők nem számíthatnak. Örömömet pedig az magyarázza meg, hogy a németországi közhangulat kedvezőbbre fordulása után bizton várhatunk hasonlót minálunk is.

A nevezett folyóirat idézett füzetében egy éjszak-németországi felsőbb lányiskola (höhere Mädchenschule) igazgatója ismerteti meg tizenkilenczévi tapasztalatának eredményeit s czikke után a folyóirat nyomatékos szavú szerkesztője is elmondja a maga véleményét. «Tizenkilencz éve — így szól éjszak-német igazgatónk — hogy felsőbb lányiskolánkat újra szervezték s emez idő alatt vezetésem mellett csaknem egyenlő számban működtek tanítók és tanítónők, sőt a legutóbbi iskolai évben a tanítónők voltak nagyobb számmal. Tapasztalataim, azt hiszem, feljogosítanak rá, hogy a két nembeli tanítók működésének eredményéről ítéletet mondjak, noha eszembe nem jut azért, hogy ítéletemet ezen az alapon átalánosítani akarjam. Mikor a felsőbb lányiskolai egyesület ötödik közgyűlésén azelőtt tíz évvel a tanítónők alkalmazásáról is szó volt, így fogalmazták a kérdést: *megengedhető, kívánatos vagy szükséges-e tanítónők alkalmazása a felsőbb lányiskolák felső osztályaiban?*

A mi az alsó- és középosztályokat illeti, sem nekem, sem legtöbb kollégámnak még csak kétségünk sem volt a felől, hogy a tanítónők közreműködése nemcsak megengedhető és kívánatos, hanem szükséges is. Már a *kézimunka-oktatás* is szükségessé teszi közreműködésüket; de erről nem is szólva, *a tisztaságra, rendre és pontosságra szoktatásban*, a lányok nevelésének eme kétszeresen fontos ágában is dologra termettebbek és több sikerrel járhatnak el a tanítónők mint a tanítók. Az egyes tantárgyak oktatását illetőleg is sok dícséreteset mondhatok róluk. Azt tapasztaltam például, hogy a

vallástanítást és az erre szánt órákat is nagyobb bensőséggel, gyöngédséggel s a lélekre mélyebben ható eredménynyel bírják a vallásos nevelés czéljainak szolgálatában értékesíteni mint férfikollégáik. A *számtan* tanítására is gyakran alkalmaztam tanítónőket, még pedig egészen a VI-ik osztályig s mondhatom, hogy a rájuk bizottakat alaposan elvégezték s teljesen kielégítő eredményt mutathattak föl. Hogy iskolánk az *idegen nyelvek*, különösen pedig a *franczia* nyelv tanításában oly jó hírnek örvend, azt a derék tanítónők munkásságának köszönheti. S az eredmény a *német nyelv* tanításában is — a mennyiben tanítónőkre volt az bízva — hasonló volt. A *tornatanításban* a tanítónők csak az utóbbi évek óta vesznek részt. A tanítás emez ágának megalapítását és kifejlesztését tehát a férfitanítók odaadó munkásságának köszönheti iskolánk; de azt is ki kell mondanom, hogy a tornatanítást mostani felvirágzására a tanítónők juttatták. A nők tornázásában a test erősítése és ügyesítése mellett fő helyet foglal el a föllépés, magaviselet tetszetős társadalmi formáinak elsajátítása, sőt bizonyos értelemben és korlátok között a táncz is; mivel pedig ezekben a dolgokban a tornázó lánynövendéknek mintaképre van szüksége s a mintakép férfitanító nem lehet: a lány-tornázás helyes irányban való tökéletes kifejlesztése csakis tanítónőktől várható. A mi a felsőbb lányiskolák legfelső osztályait illeti, már a fentebbi sorokban is utaltam rá, hogy intézetünkben a tanítónők ezekben az osztályokban is sikerrel működtek; s hozzá tehetem, hogy nemcsak a kézimunka, rajz és a nyelvek oktatásában, hanem a történet tanításában is. Az én meggyőződésem ugyan az, hogy a felsőbb lányiskolák magasabb osztályaiban — ha iskolánk igazán meg akar felelni hivatásának — kívánatos, hogy az egyes tudomány-ágakat tudományosan és pedagogiailag képzett férfitanítók tanítsák s az ily képzettséggel bíró, tapintatos férfitanítónak elsőbbséget adok a tanítónők felett: de azért nem habozom kijelenteni, hogy ha a férfitanítónál e hármas kellék hiányzik, inkább bízom a tanítást olyan megbízható, derék, tapasztalt tanítónőre, a kinek tudományos képzettsége a mai nap szokásosnál nem nagyobb. Ha ezek tudományos képzettség dolgában mögötte állanak is a legtöbb férfitanítónak, bőven pótolják ebéli fogyatkozásukat ösztönszerű helyes

érzékük, finom tapintatuk s nőiességük által, melyek segítségével a kevesebb ismeretet is jobban bírják a nőnevelés általános czéljaira értékesíteni, mint férfikollégáik. Úgynevezett «felsőbb tanítónők» (Oberlehrerinnen), vagy tudós tanítónők után épen nem áhitozom; hogy a tudománynak éljenek, az csak nőiességük rovására történhetik, már pedig a tanítónőben ép ennek a tulajdonságnak a maga nemes valóságában való kifejlesztése az, a mi őt megbecsülhetetlenné és nélkülözhetetlenné teszi a nőnevelés szolgálatában.

Még két másik dologról is meg kell emlékeznem, a mi a tanítónők alkalmazásával szorosan összefügg. Az egyik: *egészségi viszonyaik a szolgálat teljesítésében*; a másik: *anyagi javadalmazásuk* a férfitanítókéval szemben. Itt természetesen csakis tapasztalataimra lévén utalva, véleményemnek még annyira sem követelhetek általános érvényességet, mint a föntebbiekben. A mi azonban az egészségi viszonyokat illeti, tizenkilencz éven át pontos jegyzéket vezettem az iskolámban működő tanítók és tanítónők mulasztásairól,*) s e jegyzék eredményekép azt találtam, *egy-egy férfitanítóra esett évenként átlag véve 7nap, egy-egy tanítónőre pedig 8½ nap.* A különbség csekély ugyan; de mégis csak különbség. Az a kérdés már most, hogy ezt a különbséget nem egyenlíti-e ki az a különbség, a mely a férfi- és nőtanítók javadalmazása között fen áll. Ebben a tekintetben azt találtam, hogy iskolámban egy-egy férfitanítóra esik átlag 2238 márka; egy-egy tanítónőre 1229 m. évi fizetés. Vagyis egy-egy tanítónő majdnem félannyiba kerül csak az iskolafentartó hatóságnak mint egy-egy férfitanító. Ennek megint azt vethetik ellene, hogy a tanítónők aránylag kevesebb ideig bírják a szolgálatot, tehát hamarabb rá vannak utalva a nyugalmazásra, mint a férfitanítók. Lehet, hogy a kik ezt állítják, igazuk van; de ez az igazságuk azért még eddigelé nincs statisztikailag bebizonyítva. Az én tapasztalataim pl. kedvezők a tanítónőkre nézve. Az én iskolámban egy férfitanítót nyugalmaztunk először, még pedig 13 évi szolgálat után; a második nyugalmazott tanítónő volt ugyan, de ez már 19 évi szolgálata után történt. Két tanítónőm van olyan, a kik 25 évi szolgálat

*) Czikkéhez mellékelve közli is ezt a részletes táblázatot.

után is teljes erővel és a lélek kívánatos frisseségével kifogástalanúl töltik be hivatásukat.»

Eddig szól a mi éjszak-német igazgatónk tudósítása. Az ő sorait a nevezett folyóirat szerkesztője, a ki már 42 év óta igazgatója az elberfeldi felsőbb lányiskolának és tanítónőképző intézetnek, a következőkkel egészíti ki. «A mi intézetünkben is — úgymond — vegyesen vannak alkalmazva férfi- és nőtanítók; amazok inkább a tudományos szakokat látják el, ezek főképen nyelvek tanításával foglalkoznak. S valamennyiönk nézete az, hogy *a felsőbb lányiskola felsőbb osztályaiban is csak a tanítók és tanítónők együttműködése adhatja meg a nevelőoktatásnak azt az irányt, a melyen haladva az iskola hivatását betöltheti.* Hasonló meggyőződésnek adott kifejezést dr. *Buchner,* crefeldi igazgató a felsőbb lányiskolai egyesület rajnai fiókjának 11-ik közgyűlésén 1884-ben, midőn ezt a tételét fejtegette: «A felsőbb lányiskola feladata nem csupán az, hogy tanítson, hanem az is, hogy neveljen. Ennél fogva nem lehet el a tanítónők közreműködése nélkül, még pedig nemcsak a technikai, hanem a tudományos szakok egy részében is s nem csupán az alsó osztályokban, hanem minden osztályban.» Ugyan ez az alapgondolata dr. *Cauer,* berlini városi iskolaügyi tanácsos 1878-ban megjelent nagyérdekű röpiratának is (Die höhere Mädchenschule und die Lehrerinnenfrage), a melyben meggyőző okokkal és tényekkel bizonyítja be, hogy a tanítónők mennyire nélkülözhetetlenek a felsőbb leányiskolák oktatási rendszerének megvalósításában. Hozzá tehetem még, hogy felsőbb lányiskoláink évi értesítői arról győztek meg, hogy a tanítónők működésének megítélésében legnagyobb részük egyetért a fentebb idézett felfogással.»

Ezzel bezárom soraimat, erősen bízva abban, hogy a magyar tanítónőket az az elismerés, a melyben németországi kollégáik részesülnek, nem kedvetleníti el, hanem buzdítani fogja, hogy ők is érdemesek legyenek — akár részesülnek benne, akár nem — hasonló elismerésre.

Szigeti Karolina.

LEÁNYISKOLÁK ÉRTESITŐI.*

III. Felső és elemi leányiskolák.

1. A somorjai államilag segélyzett polg. fiu- és felső lányiskola tizenegyedik értesítője az 1885—86. tanévről. Közzéteszi Ivánffy Béla, igazgató. — Az iskolai év minden jelentékenyebb mozzanat nélkül folyt le. A kettős intézet *tanítótestületének tagjai:* Ivánffy Béla, ig., Fekete Ferencz, Gróff József, Jákay Károly, Liptay Vilma, Seress Géza. — *A felső lányiskola két osztályának* növendékei létszám szerint: *46*, (évközben kimaradt 2); *vallás szerint:* róm. kath. 28, ágost. 7, helvét 3, mózes v. 8; *anyanyelv szerint;* magyar 42, német 3, tót 1; *illetőség szerint:* helybeli 33, vidéki 13. — *Tandíj:* 3 frt, *beirási és könyvtári illeték* 1 frt.

2. A nagy-kikindai m. kir. állami felső lányiskola második értesítője az 1885—86. tanévről. Közli Petrovics Antónia, igazgatással megbizott tanítónő. — Ez évben nyilt meg az iskola második osztálya. «A magas miniszterium kegyes volt — úgymond az ig. jelentés — iskolánk számára egy csinos épületet kibérelni, a mely a legújabb átalakítás után igen czélszerű és szép épület kétosztályú lányiskolának; és így a legczélirányosabban berendezett épületben működhetünk és hirdethetjük azt, mi által növendékeink művelt, nemesen érző nőkké és derék honleányokká neveltetnek.» — *A tanítótestület tagjai:* Petrovics Antónia, ig. tanítónő, Petrovics Németh Anna, Sztranyavszky Katalin, Magenbauer Lipót, óraadó. — *A növendékek létszáma: 52* (27+25); évközben kimaradt: 1. *Vallásra nézve:* róm. kath. 24, gör. kel. 8, mózes v. 20; *születéshely szerint:* helybeli 39, vidéki 13; *nyelvismeret szerint:* magyar-német 19, német-magyar 18, szerb-német 6, szerb 5, szerb-német-magyar 4. — *Tandíj:* 5 frt; *beirási díj:* 50 kr.

3. A n.-kőrösi községi felső leányiskola értesítője az 1885—86.

* A megelőző közleményt l. a VI. füzetben a 272—77. és a VII. füzetben a 320—27. lapon.

tanévről. Szerkesztette Szurmó Ambrus, igazgató. — Az iskola életében ez év alatt semmi rendkívüli eset sem fordult elő. Az ig. jelentés kiemeli, hogy a szülők nem támogatják eléggé az iskolát feladata teljesítésében; «még mindig — úgymond — nem sok szülő veszi komolyan serdülő leányainak iskoláztatását.» — *A tanítótestület tagjai:* Szurmó Ambrus ig., Varga Ilona, Gonda Mária. — *A növendékek létszáma: 23* (17+6); évközben kimaradt 1. *Vallásra nézve:* róm, kath. 2, helvét 16, mózes v. 5; *anyanyelvre nézve* mind magyar: *illetőségre nézve:* helybeli 16, vidéki 7. *Tandíj:* helybeliek semmi díjat nem fizetnek, idegenek számára a *tandíj* 4 frt, *beirási díj:* 1 frt, *ifj. könyvtárra* 50 kr., *havi értesítőre* 10 kr.

4. Értesítő a belényesi VI. osztályú állami leányiskoláról s ezzel kapcsolatos óvodáról az 1885—86. iskolaévben. Szerkeszti Sipos Julia, ig. tanítónő. — Az iskola fejlesztésénél a lefolyt évben főkép a kézimunka megkedveltetésére, általánosítására s rendszeres tanítására fektették a súlyt; az értesítő közli is a munkatanítás részletes tervezetét. — *A tanítótestület tagjai:* Sipos Julia, ig. tanítónő, Duma Eufémia (Stefánicáné), Tegze Juliána, Böhm Luiza (Éderné). — *A növendékek létszáma: 133* (41+28+23+17+18+6); évközben elmaradt: 6. *Vallásra nézve:* róm. kath. 39, gör. kath. 22, helvét 27, gör. kel. 21, móz. v. 24; *illetőségre nézve:* helybeli 122, vidéki 11; a nyelvi viszonyokra nézve nincs tudósítás. — *Tandíj:* 2 frt; *beirási díj:* 50 kr.

5. Az aradi állami felső lányiskola tudósítványa az 1885—86. iskolai évről. Közli Ekkert Irma, igazgatónő. — Az értesítő különösen kiemeli az év folytán tartott iskolai ünnepek kedvező hatását mind a növendékekre, mind az azokon nagy számmal résztvevő közönségre nézve. — *A tanítótestület tagjai:* Ekkert Irma, ig., Decsy-Fiedler Etelka, Jász Margit, rendes tanítónők; Hegyessy Károly, Kertay Ede és Rózsa Antal, óraadó tanárok, — *A növendékek létszáma: 77* (49+28); *vallásra nézve:* róm. kath. 38, gör. kel. 7, helvét 3, móz. v. 39; *nyelvismeret szerint:* magyar-német 71, magyar-német-szerb 1, magyar-német-román 5; *illetőség szerint:* helybeli 50, vidéki 27. — *Tandíj:* 12 frt; *könyvtárra, tudósítóra, bizonyítványra* 50 kr.

6. A n.-szebeni m. kir. ovodák, elemi fiu-, leány- és felső lányiskola 1885—86. tanévi értesítője. Összeállította Láng Mihály igazgató. — A tanítótestület buzgó tevékenységet fejtett ki mind az iskolában, mind azon kívül a társadalomban. Az isk. gondnoksággal együttesen felterjesztést intézett a miniszteriumhoz a meglevő iskoláknak egy ipariskolai tanfolyammal való kiegészítése s polgári fiu- és lányiskola felállítása végett; a szegény és árva tanulók felsegélyezésére jótékonyczélú előadást rendezett; az erdélyi közművelődési egyesület alapító tagjává lett; a felnőttek számára ingyenes magyar nyelvi tanfolyamot nyitott stb. —

A felső lányiskola tanítói: Láng Mihály, ig., Fiéba Izabella, Lubinszky Emilia, Vámszor József; *az elemi lányiskola tanítói:* Gibitz Mária, Gyulay Etelka, özv. László Gyuláné, Gromanné Ligetkuthy Blanka, Néher Vilma, Eötvös Mária, Persz Jolán, Simonis Erneszta. — *A felső lányiskola növendékeinek létszáma: 12* (7+5). Az elemi iskola hat osztályába járt 161 növendék (37+31+29+30+23+11). Részletes statisztikai adatokat nem közöl az értesítő. — *Tandíj:* a felső lányiskolában 5 frt, az elemiben 2 frt; beirási díj amabban 50 kr., ebben 25 kr.

Értekezés: «Az iskola tízéves vázlatos története.»

7. Az alsó-meczenzéfi állami felső népiskola és a vele kapcsolatos vas-ipartanműhely értesítője az 1885—86. tanévről. (IV. értesítő). Közli Lévay István L., igazgató. — Az értesítő különösen kiemeli a növendékek haladását a magyar nyelv elsajátításában. «Első éves növendékeink legnagyobb része — úgymond — e tanévben is annyira elsajátította a magyar nyelvet, hogy az év második felében csak igen ritkán folyamodtunk a német nyelv használatához, a vizsgálatok pedig tisztán magyar nyelven tartattak meg. Ha elsőéves növendékeink az intézet három évfolyamát bevégeznék, annyira elsajátítanák a magyar nyelvet, hogy alig lehetne őket beszédjökben a magyar ajkuaktól megkülönböztetni. Sajnos azonban, hogy eddig legtöbben megelégedtek az első év eredményével s azután ott hagyták az iskolát.» — *A lányiskola tanítónői:* Ambrus Margit, Nagy Luiza, Petrák Anna. — *A lányiskola növendékeinek létszáma: 16* (10+6). — *Vallásra nézve:* mind róm. kath.; *anyanyelvre nézve:* magyar 6, német 10; *származásukra* nézve: helybeli **9**, vidéki 7. — *Tandíj:* 5 frt.

8. Hatodik tanügyi értesítő a szegedi apácza-iskolákról. Közzéteszi Oltványi Pál, igazgató. — A nevezett igazgató alatt álló apáczaiskolai intézetnek van: *a)* egy *négyosztályú népiskolája*, hol a tanulók díjmentes oktatásban részesülnek; *b) hatosztályú lánynevelője*, melynek bejáró és benlakó növendékei a lehető legcsekélyebb díjért részesülnek oktatásban és ellátásban. *c)* Vannak ezen kívül még más lakói is ezen intézetnek, az ú. n. *jelöltek*, leginkább szegény szülők gyermekei, a kik, ha a zárdai életre hajlamot mutatnak, teljes kiképeztetésük után a rendbe lépnek. — Emez intézeteket oly erősen látogatják, hogy az iskola-helyiségeket ez évben is (most már harmad ízben) bővíteni kellett. — Az értesítő a tanító nővérekről nem közöl részletesebb tudósítást. *A növendékek létszáma: a)* az *elemi népiskola* négy osztályában *258; b)* a *lánynevelde* hat osztályában s a varróiskolában *142; összesen 400.* — Érdemeseknek találjuk a közlésre az értesítő amaz adatait, melyek a Miasszonyunkról nevezett apáczáknak a csanádi egyházmegye területén való elterjedésére vonatkoznak. Az említett nővérek közül 1858-ban a csanádi püspök meg-

hivására hatan jöttek hazánkba s telepedtek le Temesváron; ma következő iskoláik vannak:

F. sz.	Iskola	Megnyitás éve	Apácza	Jelölt	Tanitványok
1.	Földeák	1881.	5	3	320
2.	Lippa *	1862.	17	8	421
3.	Lugos	1874	12	4	499
4.	Nagy-Becskerek *	1880.	12	4	350
5.	Oravicza *	1864.	20	4	320
6.	Perjámos *	1860.	16	4	689
7.	Szeged *	1873.	9	17	363
8.	Temesvár, Belváros *	1858.	10	7	208
9.	« Józsefváros *	1864.	59	80	900
10	« Árvaház	1877.	5	1	67
11.	« Gyárváros	1860.	12	6	612
12.	Versecz	1864.	14	4	704
			191	142	5443

Értekezés: A vallás-erkölcsi nevelésről, Oltványi Páltól.

9. A soproni Orsolya-szüzek leány tan- és nevelőintézetének értesítője az 1885—86. iskolaévről. (Magyar-német szöveggel.) — Az intézet következő ágakra oszlik: a) *hatosztályú* ú. n. *külső iskola* polg. származású lánykák számára; b) *belső iskola* négy alsó és négy felső osztálylyal magasabb állásuak leányai számára; c) *hivatásbeli iskola*, mely ismét *tanítónőképzőre, műhimzés-, ipar-* és *háztartási iskolákra* oszlik. — *A tanítással foglalkozó növérek:* 1. A tanítóképzőben s polg. iskolában: Bailer Katharina, Feider Augustina, Heidelberger Paula, Fuchs Nicola, Reiter Benedikta, Hudetz Felicita, Trojan Andrea. — 2. A belső főelemi iskolában; Schmidt Angela, Glockner Ursula, Schmidt Jozefa, Trojan Luczia, Hudetz Aloizia. — 3. A külső főelemi iskolában: Mühlhammer Mária, Urber Aloizia, Höglinger Xaveria, Ullein Mechtildis, Fischer Clementine, Ehn Dominica, Bauer Helena, Stach Franciska. — 4. Az ipariskolában: Weinwurm Adalberta, Labach Scholasztika, Ruz Veronica, Stehling Magdalena, Fauland Vincentia. — *A növendékek létszáma: a)* A külső főelemi iskolában: *450; b)* a belső főelemi lányiskolában *120; c)* a polgári lányiskolában *105; d)* a tanítóképzőben: *39* (24+5+9). *Összesen 714. — Tandíj:* 2 frt; *bentartási díj: ?*

10. A karánsebesi m. kir. állami tanintézetek (polgári és elemi fiuiskola, elemi lányiskola) értesítője az 1885—86. tanévről. Szerkesztette Bánfi János, igazgató. — Ez iskolák még mindig az alapvetés nehézségeivel küzdenek. A meglevő helyiségek elégtelenek, sőt egész-

ségtelenek, úgy, hogy égető szükség van uj, az iskola czéljainak megfelelő épületre. A tanítás sikerességét nagyban hátráltatják a nyelvi viszonyok, a mennyiben alig akad tanuló, a ki a szülői házból magával hozná az iskolába a magyar nyelv ismeretét. A felszerelés a lehető legkezdetlegesebb. A lefolyt évben mindeme nehézségeket tetézték a tanítótestületben történt változások és betegségi esetek. Az elemi lányiskolát végzett növendékek eddig a polgári iskolában a fiukkal együtt nyertek oktatást; ezt a tanfelügyelő megszüntetvén, szükségessé vált — a végből, hogy az iskola megfelelhessen missziójának — egy külön polg. lányiskola felállítása. *Az elemi lányiskola tanítónői:* Peja Eugenia, Schäffer Anna, Strauss Eugenia, Wenko Hedvig, Willer Julia, Horn Mária. — *A lányiskola növendékeinek létszáma* öt osztályban: *129* (37+32+28+22+10); évközben kimaradt: 16. *Vallás szerint:* róm. kath. 78, gör. kel. 25, ágost. 2, helv. 1, gör. kath. 1, mózes v. 22. *Anyanyelv* szerint: magyar 18, román 24, német 81, szerb 1, cseh 1, olasz 2, orosz 2; *illetőség* szerint: helybeli 91, vidéki 38. — *Tandíj*: 4 frt; *beirási díj:* 50 kr. *könyvtárra s értesítőre:* 50 kr.

11. Értesítő a szegedbelvárosi tanítótestület vezetése alatt álló községi népiskolákról 1885—86. Összeállította: Ferenczi János, igazg. tanító. — A belvárosi községi népiskola áll 6 fiu- és 4 leányosztályból; továbbá ide van csatolva az új-szegedi vegyes osztály. Ez iskolákba járt összesen 789 tanuló. — A *leányiskola tanítónői*: Czimer-Kmeth Julia, Mészáros-Wolford Ilona, Szendrői Konrád Izabella, Sziklay-Farkas Mária. — *A leányiskola négy osztályába* s a vegyes iskolába járt összesen *349* lánynövendék. — *Tandíj:* ?

12. A munkácsi állami elemi fiu-, leány- és az ismétlő lányiskola meg az áll. kisdedovodák XII. értesítője az 1885—86. tanévről. Szerkesztette Sárkány Gábor, igazgató. — Az isk. gondnokság a leányiskola V. és VI. osztályában a tanítást Irgalm. nővérekre bízta. Hogy a fiu- és leánynövendékek külön-külön oktattathassanak, az építendő leányiskola számára a kormány telket vásárolt. Figyelemre méltó a következő tény: a tandíjmentességért folyamodó szülők részére a városi tanács — sok esetben indokolatlanul — oly nagy számban állította ki a szegénységi bizonyítványokat, hogy e miatt a miniszterium vizsgálatot rendelt el. — *A lányiskolák tanítónői:* Bazilovics Hermin, Janitzky Etelka, Janitzky Eugenia, Jäger Ludovika (Irg. nővér), Jezsik Ottilia, Juhász Olivia (Irg. nővér), Martoni Róza (Irg. n.), Mészárosné Payer Krisztina, Rákossy Ildefonza (Irg. n.), Sechser Luiza, Simor Valeria (Irg. n.) — *A leányosztályokba* (I—IV. oszt.) járt összesen *522* növendék (az első négy osztály mindegyike párhuzamos volt, úgy, hogy összesen 11 osztályban tanítottak). Az *ismétlő lányiskola* három osztályába járt *100* (11+45+

44) növendék. — *Tandíj:* 2 frt; *beirási díj:* 25 kr. A vidéki tanulók 10 frt tandíjat fizetnek.

12. A n.-szőllősi állami elemi fiu- és leányiskolának 1885—86. tanévi értesítője. Összeállította Vargha Lajos, igazgató. — Az elemi iskolák igazgatása a lefolyt évben választatott el a polgáriakétól. A leányosztályok szintén az állami iskolák épületébe jutottak; befejeztetvén ugyanis a leányiskolának szánt melléképület átalakítása, az elemi négy leányosztály két tágas, egy oldalon 3—3 ablakkal bíró tantermet kapott. Az értesítő panaszszal emeli ki a szülők részvétlenségét az iskola iránt. «A nép még nincs megérve városunkban arra — úgy mond — hogy gyermekeit nevelni és tanítani kell. A gyermekek iskoláztatása még mindig büntetés a szülőkre nézve és csakis a törvény szigorú végrehajtása után küldik gyermekeiket iskolába.» — *A leányosztályok tanítónői:* Lelovics Anna és Pöltzl Irma. — *A leánynövendékek létszáma: 140.* — *Tandíj:* a vagyonosabbaknak 5 frt, a kevésbbé vagyonosaknak 2 frt 50 kr., *beirási díj:* a vagyonosabbaknak 50 kr., a kevésbbé vagyonosaknak: 25 kr.

Értekezések: 1. Kell-e az iskolának a vallásos érzület fejlesztésén is munkálkodnia; és ha igen, mi módon? Nyéki Györgytől. — A hazaszeretet fejlesztése a szülei háznál és a népiskolában; Matyi Jánostól.

IRODALOM.

SIMOR JANOS. Élet- és jellemrajzi vázlat. Irta: *Kőhalmi-Klimstein Jakab*, főgymn. tanár. Pozsony-Budapest. Kiadja Stampfel Károly, 1886. Ára 1 frt.

E könyv amaz alkalmi irodalmi termékek közül való, a melyeket Simor János, Magyarország primásának félszázados jubileuma vetett fölszínre. Megvannak ugyan benne az e féle alkalmi iratok hibái, de oly tulajdonságokkal együtt, a melyek amazoktól mégis kedvezően különböztetik meg. A dicséretben és dícsőítésben nem tart mértéket s általában mindig szuperlativusokban beszél; e mellett fölszínes, beéri az adatokkal s ritkán törekszik mélyebben járó lélektani jellemzésre, noha a címlapon ilyesmit igér. Legfölebb itt-ott egy-egy alkalmi anekdotát beszél el, a melyekkel a jellemzés hiányát pótolja. De azt meg kell adnunk, hogy adatai lehetőleg kimerítők, noha leginkább csak az ünnepelt főpap életének külső vázlatához tartoznak; azt is dícsérettel kell kiemelnünk, hogy adatai legnagyobbrészt hiteles, majdnem azt mondhatnók, hivatalos forrásból vannak merítve s ha nem is mindenoldalúak, legalább megbizhatók. Stilusa könnyen érthető, világos, nincs is épen lendület nélkül, ennélfogva a nagy közönség élvezettel olvashatja; de nem szolgál javára a sok papos, latin czitátum, a melyek felesleges módon tarkítják a szöveget s a nem latinos műveltségű emberre nézve tetemesen csökkentik a könyv zavartalan élvezetét. Simor János, biboros érsek és primás kétségkívül egyike a legrendkívüli főpapi alakoknak a kath. egyház legújabb történetében s érdemei nagyok és nagyszámúak; de azért azt hiszszük, hogy az előttünk fekvő könyvecske az ő szertelen magasztalásaival és sűrü fellegeket árasztó tömjénezésével inkább elfogja az igazság világosságát hősétől, semhogy őt annak kellő közepébe állítaná. Nem épen megrovás hangján mondjuk ezt; egy alkalmi irattól nem is várunk részrehajlatlan igazságszolgáltatást; azt sem felejtjük el, hogy főképen a kath. hitfelek számára készült, a kiknek lelkesült tiszteletére és hálás hódolatára a biboros főpap oly sok és nagy érdemeket szerzett: azonban annak a kérdésnek is megvan a maga jogosultsága, hogy az ünnepelt férfiú vajjon csak kath. ember s kath. egyháznagy-e, hogy életrajza megírásában s jelleme megítélésében kizárólag csak a kath. szempont legyen az uralkodó, a mint ezt könyvünkben találjuk.

Épen azok a tisztelői, a kik kétségtelen nagy érdemeit a legkészségesebben elismerik, fájlalják egyszersmind, hogy szellemi és erkölcsi nagyságának annyira útjában áll az a rideg közönbösség, a melylyel minden nem vallási, nem egyházi s nem hierarchikus érdek iránt viseltetett egész életén át s viseltetik ma is. De nem szándékunk ezúttal a bírálat terére lépni. Futólagos megjegyzéseinkkel sem akartunk egyebet, mint csupán azt jelezni, hogy a magasztalás még nem itélet, s hogy az igazsághoz csak egy út vezet: a részrehajlatlan bíráló.

Kőhalmi-Klimstein József könyve 119 nyolczadrét lapra terjed s XIV fejezetben tárgyalja az ünnepelt főpap életét születésétől kezdve maig. Az első fejezetben gyermek- és ifjukora tanulmányai vannak ismertetve egészen pappá szenteléseig; a második fejezet papi pályájának kezdetét s e pályán való gyors emelkedését ismerteti meg: 1837-ben lett budapesti terézvárosi káplánná s húsz év mulva 1857-ben már a győri püspöki széket foglalta el; a negyedik fejezet győri püspöki buzgó tevékenységének van szentelve, melytől tíz év mulva, 1867-ben vált meg, hogy a magyar kath. egyház élére álljon. A könyv következő tíz fejezete azután kizárólag prímási működésének ismertetésével foglalkozik. Míg a korábbi fejezetek meglehetősen szűkszavúak voltak, az ötödik fejezettől kezdve a tárgyalás a lehető legnagyobb részletességgel folyik tovább. Megismerjük az ünnepelt férfiu mindennapi magánéletének minden aprólékos részletét ép úgy, mint nevezetes műalkotásait, a melyekkel székhelyét ékesítette s fejedelmi bőkezűségre való egyházi, iskolai és emberbaráti alapítványait, a melyek székhelye s egyházmegyéje határain túl az egész országban hirdetik jótékonyságát. Gondot fordít szerzőnk arra is, hogy hősében a tiszta életű, szinte askézisre hajlandó papot, erélyes egyházkormányzót, a kitünő egyházjogi tudóst, a nagy szónokot, a fáradhatatlan, gondos gazdát egyenként telhetőleg bőven s részletesen megismertesse. A mit sajnálnunk lehet és kell, az, hogy ismertetései sohasem emelkednek az irodalmi értelemben vett jellemzés magasságáig. Emlékezetünkben igen-igen sok érdekes és értékes adat és részlet marad meg az olvasás után; de azért képzeletünkben a bíboros érsek emberi, egyéni alakja nem domborodik ki határozottan. Részletek dolgában azonban nem ismerünk oly könyvet a magyar irodalomban, a melyből e munkában s jótéteményekben gazdag életről többet tudhatnánk meg, mint az előttünk fekvő könyvből. Hadd emeljünk ki egy, bennünket legközelebbről érdeklő részletet a sok közül. Amaz alapítványokat, a melyeket Simor prímás a sajátjából nőnevelési czélokra tett, könyvünk a következőkben ismerteti:

«Látom — mondja Pázmán — hogy a fiuk nevelésére vagyon az atyáknak valami gondjuk; de a leányok nevelésében nagy a gondviseletlenség... Pedig a leányok jóneveléséből áll főképen az országok becsü-

lete, állapotja; nem csak azért, hogy fele az ország lakosainak asszony, hanem azért is, hogy a férfiak jó nevelése nagy része az asszonyoktól vagyon.» Ezt vallotta Simor is s meggyőződését minden szónál hangosabban s ékesebben bizonyítják a következő adatok:

1. A budapesti lányiskolát alapította ... ... 94,000 frt
2. Győr-szigeti lányiskola alapítványa ... ... 70,000 »
2. Esztergom városi lányiskola alapítványa ... ... 77,000 »
4. Érsekújvári kath. lányiskola alapítványa ... ... 40,500 »
5. Balassa-gyarmati kath. lányiskolára ... ... 28,500 »
6. Lévai kath. lányiskolára ... ... 35,000 »
7. Komáromi kir. városi lányiskolát alapította ... ... 80,000 »
8. Szélaknai kath. lányiskola alapítványa ... ... 20,000 »
9. Selmeczi kisdedóvóra ... ... 5,000 »
10. Selmeczi apáczatanítónők épületére ... ... 11,000 »
11. Budapesti krisztinavárosi apáczatanítónők épületére 15,000 »

Összesen 476,000 frt; kerek számmal fél millió forintot fordított tehát tisztán nőnevelési célokra.»

A könyv ismertetésének kiegészítéséül megemlítjük még, hogy a munka gazdagon van illusztrálva Makay Béla rajzaival, a kinek mint illusztrátornak nevével ezúttal találkozunk először. E rajzok igen változatosak s a szöveget híven kisérik nyomról-nyomra s ha nem sikerültek is mindig, azért valamennyie jóizléssel van készítve s reprodukálva. Magunk is azok közé tartozván, a kik bár a jubileumi nagy napok zajától távol a jubilálók örömében osztoznak, az ismertetett életrajzot, mint alkalmi művet minden fogyatkozásai mellett is melegen ajánljuk olvasóink figyelmébe. *n.*

*

TANITÓK ZSEBNAPTARA az 1887. évre. Szerkeszti: *György Aladár*. Tizenkettedik évfolyam. Budapest, Légrády Testvérek, 1887. Ára vászonkötésben 1 frt 20 kr.

György Aladár zsebnaptára nem szorúl már ajánlgatásra; rég ismert és szívesen látott vendég az a tanítók dolgozó-asztalán. Az utóbbi években kelleténél jobban is felszaporodott pedagógiai tartalmú zsebnaptárak között határozottan a György Aladárét illeti meg az elsőség. Tartalma ezúttal is változatos, gazdag és kiváló mértékben praktikus, úgy hogy néptanítóink minden szükséges és fontosabb iskolai dologban megtalálják benne a keresett utbaigazítást. A naptári részen kívül tartalma a következő: 1. A humanizmus és a tanügy; 2. Fontosabb miniszteri rendeletek; 3. A közokt. miniszter XIV. jelentése; 4. Az Eötvös-alap alapszabályai: 5. A vallás- és közoktatásügyi miniszterium költségvetése; 6. Minta-ovodák felállítása; 7. Az alsófokú iparoktatás reformja; 8. A fővárosi tanítók követelései; 9. A konczentráczió az iskolában; 10. Méhtenyésztés a nép-

iskoláknál; 11. A mult 1885—86. tanév történetéből; 12. Az isk. takarékpénztárak fejlődése; 13. Az iskola egészségügyéről; 14. Tanítói fizetések külföldön; 15. Magyar iskolák külföldön; 16. Vegyes tanügyi hirek külföldről. Ezeken kívül még két rovat van: a közokt. címtár és hasznos tudnivalók rovata.

Közöljük belőle azt a részt, a mely «*A fővárosi tanítók követelései*» című, Lakics Vendel, fővárosi ig. tanító által szerkesztett emlékiratból van kivéve, s a mely *a nőtanítóknak fiuosztályokban való alkalmazásáról szól.* «Ez idő szerint — így szól az emlékirat VI-ik fejezete — több elemi iskolának első és második fiúosztályában tanítónők vannak alkalmazva. Ez ellen úgy az iskolák igazgatói, férfi-tanítói, mint az egyes iskolaszékek, sőt szülők által is emeltettek panaszok s talán nem is ok nélkül. Nem állítható ugyan, hogy a nőtanító fiugyermekek nevelésére, tanítására alkalmatlan volna; de kétségtelenül igaz, miszerint a nőtanítónak inkább a leány-, mintsem a fiuosztályban van helye. Igaz, hogy a fiúiskoláknak csak első és második osztályában szoktak nőtanítókat alkalmazni; tekintettel azonban arra, hogy már az első és második osztályban is vannak nagyobb, 10—12 éves gyermekek s olyanok, kik nagyon hiányos vagy semmiféle nevelésben sem részesültek s kiknek vezetésére, megfékezésére a gyengédebb női kar elégtelen, az iskolai nevelés-oktatásnak hátrányára van, ha nőtanítóra van bízva a fiúosztály vezetése. De nem csak az ügynek, a tanítói érdekeknek is kárára van, ha az első és második fiúosztályokban nőtanítók alkalmaztatnak. Tudvalevő dolog az, hogy az osztálytanító saját osztályában az összes tantárgyakat köteles tanítani, tehát a rajzot és tornát is, s e mellett az esti ismétlő iskolai oktatás a fiúosztályokban szintén a férfitanítók kötelessége. Ha az összes fiúosztályokban férfitanítók vannak alkalmazva, ellátbatják ezek a rajz-, torna-, és esti ismétlőiskolai tanítást is a nélkül, hogy túlságosan lennének megterhelve, ellenkező esetben meg van nehezítve a helyesebb beosztás és sokszor még az idősebb tanítók is 26 órával vannak terhelve azért, mivel az első és második fiúosztályban alkalmazott nőtanítóra sem torna, sem rajztanítás nem bizható.»

Hogy a fővárosi tanítók fentebbi panasza nem pedagógiai alapokon nyugszik, az magának az emlékiratnak szavaiból is eléggé világos s e felvilágosításért az emlékiratnak mindenesetre köszönettel tartozunk.

Mielőtt ismertető sorainkat befejeznők, a zsebnaptárnak egy hibás közleményét kell még megigazítanunk. A 161-ik lapon egy ily című czikkecskét találunk: «*Felvétel a nevelőnőképző intézetbe*»; de e czikkecske valami különös véletlen folytán nem az Andrássy-úti *nevelőnőképző*, hanem az ugyanottani *nevelőintézetről* (benlakásra berendezett hatosztályú felsőbb leányiskoláról) szól. *A nevelőnőket* (guvernantokat) képző intézet négy évfolyamra van felosztva s tanterve nagyjában megegyez az elemi tanítóképző

intézetekével; a főkülömbség e két nembeli intézet közt abban áll, hogy a nevelőnőképzőben a súly az idegen nyelvekre, zenére, rajzra van fektetve s hogy a jelöltek az iskolai oktatáson kívül a magánnevelés praxisába is bevezettetnek. A kik ezen intézetben képesítő vizsgálatot tettek, nem csak nevelőnőkül alkalmazhatók; hanem képesítésük egyuttal érvényes az elemi iskolai tanítónőségre is, sőt az illetők a polgári és felsőbb lányiskolákban, sőt tanítónőképző intézetekben is alkalmazhatók az idegen nyelvek és zene tanítására. A nevelőnőket képző intézetbe felvétetnek oly jelentkezők, a kik életük 14-ik évét betöltötték s az e végre elrendelt vizsgálaton a négy polgári iskolai osztálynak megfelelő általános készültséget s az idegen nyelvekben s zenében különösebb jártasságot tanúsítanak. A növendékek benlakók s a benlakás feltételei ugyanazok, mint az elemi tanítónőképző intézetben.

*

Ujabban megjelent könyvek:

Magyar olvasókönyv. Felsőbb lányiskolák és egyéb hasonló czélú intézetek I. osztálya számára. Szerkesztette: *Révy Ferencz*, a budapesti áll. felsőbb lányiskolában a magyar nyelv és irodalom rendes tanára. Budapest, 1887. Kiadja Kókai Lajos. Ára?

A csillagászati földrajz elemei. Irta *Berecz Antal.* Budapest. Az iró sajátja. 1886. (8-rét, 96 lap.) Ára vászonba kötve: *1 frt.*

Egészségtan. A középiskolák felső osztályai számára, valamint magán használatra. Irta *Dr. Fodor József*, az egészségtan egyetemi tanára Budapesten. (13 ábrával.) Budapest, 1886. Lampel Róbert (Wodianer F.) kiadása. Ára: *1 frt 50 kr.*

Német nyelvtan és gyakorlókönyv. Polg. iskolák és középtanodák számára. Irta *Graf Jakab*, a német nyelv tanára a kolozsvári ev. ref. főtanodában. Negyedik, teljesen átdolgozott kiadás. Budapest, 1886. Franklin T. Ára *80 kr.*

Számtani szemelvények. Ismétlő iskolások számára. Irta *Szente József*, áll. tanítónőképzőintézeti tanár. Budapest, 1886. Franklin T. Ára kötve *50 kr.*

Dr. Lutter Nándor, «Közönséges Számtan» cz. munkájának (9-ik kiadás) példatárában előforduló feladatok megfejtésének végeredményei. Budapest, 1887. Franklin T. Ára (8-adrét, 32 l.) *20 kr.*

Alkotmánytan. A polg. jogok és kötelességek ismertetése, népisk. növendékek használatára. *Győrffy I.* (A Győrffy-féle népisk. képes tankönyvek V. füzete.) Esztergom, 1887. Kiadja: Buzárovics G. Ára *10 kr.*